

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Αιτίες Φοροδιαφυγής και Φοροαποφυγής: Η
άποψη των Δημοσίων Υπαλλήλων, των
Εκπαιδευτικών και των Τραπεζικών του Δήμου
Χαϊδαρίου"**

Τασιούλας Αλέξιος

Επιβλέπων καθηγητής: Μιχαήλ Διακομιχάλης

Καθηγητής

Πρέβεζα, Σεπτέμβριος, 2022

**Causes of Tax Evasion and Tax Avoidance: The
Point of View of Public Servants, Educators and
Bankers of the Municipality of Haidari"**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, Σεπτέμβριος

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Διακομιχάλης Μιχαήλ
Καθηγητής
2. Μέλος επιτροπής
Τσιλιγιάννη Κωνσταντίνα
ΕΔΙΠ
3. Μέλος επιτροπής
Παππάς Θεόδωρος
ΕΔΙΠ

© Τασιούλας Αλέξιος,2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Τασιούλας Αλέξιος

Περίληψη

Αντικείμενο της συγκεκριμένης πτυχιακής αποτελεί η προσέγγιση των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Πιο συγκεκριμένα αναλύονται οι ορισμοί της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας, επίσης και τα υποδείγματα και οι μέθοδοι με τους οποίους γίνεται προσπάθεια για τον ακριβή υπολογισμό ή προσεγγιστικά. Στο δεύτερο τμήμα της πτυχιακής εργασίας αναλύεται το εμπειρικό μέρος. Πιο συγκεκριμένα περιγράφεται η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος που αποτελεί μια μέθοδο λήψης αποφάσεων η οποία εντοπίζει τα συσχετικά γεγονότα και τις σχέσεις που τα διέπουν και είναι η μέθοδος στην οποία βασίζεται η ανάλυση του ερωτηματολογίου. Επίσης περιγράφουμε το δείγμα και την δειγματοληπτική τεχνική που χρησιμοποιήθηκε. Το τελευταίο στάδιο αποτελείται από τα εμπειρικά αποτελέσματα τα οποία προκύπτουν από το ερωτηματολόγιο. Ένα βασικό συμπέρασμα από το θεωρητικό μέρος είναι ότι η φοροαποφυγή είναι νόμιμη και απαιτεί ένα καλύτερο φορολογικό και θεσμικό σύστημα για να μειωθεί. Η φοροδιαφυγή αποτελεί νομικό αδίκημα και πρέπει ο κρατικός μηχανισμός να λειτουργεί σωστά και εκ των προτέρων με ενημέρωση και εκπαιδευτικά προγράμματα. Τέλος η παραοικονομία επίσης προκαλεί ένα σύνολο από προβλήματα ωστόσο η παραοικονομία έχει και μια θετική επίδραση στην οικονομία και την κοινωνία όταν φυσικά βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Από το εμπειρικό τμήμα τα αποτελέσματα δείχνουν αμφίρροπα αποτελέσματα σχετικά με το ποιοι είναι οι βασικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την φοροδιαφυγή.

Λέξεις κλειδιά : φοροδιαφυγή , φοροαποφυγή, δημόσιοι υπάλληλοι , εκπαιδευτικοί, τραπεζικοί

ABSTRACT

The subject of this degree is the approach to the phenomena of tax evasion and the shadow economy. More specifically, the definitions of tax evasion, tax evasion and the underground economy are analyzed, as well as the models and methods by which an effort is made for the exact calculation or approximations. The empirical part is analyzed in the second part of the thesis. More specifically, the analytical hierarchical method is described, which is a decision-making method that identifies the correlated events and the relationships that govern them and is the method on which the questionnaire analysis is based. We also describe the sample and the sampling technique used. The last stage consists of the empirical results obtained from the questionnaire. A key conclusion from the theoretical part is that tax evasion is legal and requires a better tax and institutional system to reduce it. Tax evasion is a legal offense and the state apparatus must work properly and in advance with information and educational programs. Finally the shadow economy also causes a set of problems however the shadow economy also has a positive effect on the economy and society when of course it is at a very low level. From the empirical part, the results show ambiguous results regarding which are the main factors influencing tax evasion.

Keywords: tax evasion, tax avoidance, public servants, teachers, bankers

Περιεχόμενα

A: Θεωρητικό Μέρος	4
1. Εισαγωγή.....	4
1.2 Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί	5
1.3 Λόγοι που καθιστούν αναγκαία τη μελέτη	21
2. Το Φαινόμενο της Φοροδιαφυγής.....	25
2.2.1 Προσδιοριστικοί Παράγοντες	25
2.2.2 Συνέπειες Φοροδιαφυγής	29
2.2.3 Τρόποι Μέτρησης της Φοροδιαφυγής	31
3. Εξετάζοντας την Παραοικονομία	32
3.1 Η Διάκριση Μεταξύ της Παραοικονομίας και της Φοροδιαφυγής	32
3.2 Προσδιοριστικοί Παράγοντες	33
3.3 Συνέπειες παραοικονομίας	35
3.4 Τρόποι Μέτρησης	37
3.4.1 Άμεσες μέθοδοι μέτρησης παραοικονομίας	38
3.4.2 Έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας	39
B: Εμπειρικό Μέρος	41
Μεθοδολογία	41
Δείγμα	40
Εμπειρικά Αποτελέσματα	44
Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία.....	66

A: Θεωρητικό Μέρος

1. Εισαγωγή

Στον εξελιγμένο κόσμο των αγορών όπου οι καταναλωτές μαθαίνουν να δημιουργούν μια οικονομική συμπεριφορά, είναι γνωστός ο τρόπος της ανταλλαγής. Ανταλλαγή μέσω αγαθών ή υπηρεσιών επιτυγχάνεται με την κατά βολή ενός χρηματικού ποσού ή μιας υπηρεσίας ως αντάλλαγμα και από τις δύο πλευρές που την πραγματοποιούν αμφότερες, ούτως ώστε να καλύπτονται τα συμφωνηθέντα της ανταλλαγής και να επιτυγχάνεται η μέγιστη ευημερία.

Ως φόρος ορίζεται η αναγκαστική χρηματική παροχή, την οποία οι πολίτες οφείλουν να καταθέτουν στο κράτος, η οποία όμως δεν συνοδεύεται από άμεση αντιπαροχή. Εάν δηλαδή κάνουμε λόγο για την ταχύτητα αποκατάστασης της συμφωνίας μέσα σε μία ανταλλαγή του οικονομικού κόσμου, σίγουρα η τελευταία δεν θα επέχει θέση ως η βέλτιστη επιλογή. Ο τρόπος αντιπαροχής του κράτους πραγματοποιείται διαμέσου υπηρεσιών ως προς τους πολίτες που πληρώνουν προηγουμένως τους φόρους ως παροχή. Η εμφάνιση των υπηρεσιών ή αλλιώς της αντιπαροχής, μπορεί να γίνει άμεσα, μπορεί να καθυστερεί κάποιους μήνες όμως μπορεί να καθυστερεί και χρόνια, ανάλογα τη χώρα και το επίπεδο της.

Συνήθως στην τελευταία περίπτωση είτε όμως και στις λοιπές για διάφορους λόγους, οι φορολογούμενοι αντιδρούν αρνητικά απέναντι σε αυτή την ανταλλαγή διότι θεωρούν τους εαυτούς τους “ριγμένους” στην συγκεκριμένη αναγκαστική ανταλλαγή. Η αντίδραση αυτή εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως και επιδιώκει την μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης των αντιδραστικών. Αυτό αποτελεί ένα γεγονός του οποίου η επίτευξη προκαλεί μεταβολές στην επιδιωκόμενη κατανομή του φορολογικού βάρους ενώ η λειτουργία του κατέχει και ανασταλτικό χαρακτήρα με πολλαπλές συνέπειες για την επίτευξη άλλων στόχων οικονομικής πολιτικής.

Το φαινόμενο αυτό μελετάται από την σκοπιά της οικονομικής επιστήμης. Η μελέτη του περιλαμβάνει την επιμέρους έρευνα διαφόρων αντιδραστικών συμπεριφορών όπως η «φοροδιαφυγή», η «φοροαποφυγή» και η «παραοικονομία». Αυτές οι έννοιες αποτελούν υποτίμηση του συνόλου των αντιδράσεων και η ανάλυση τους επιτυγχάνεται με την προσέγγιση αιτιών, επιπτώσεων και λοιπών παραγόντων, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και μεθόδων μέτρησης και αντιμετώπισης. Έννοιες οι οποίες συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό αλλά διαφέρουν.

1.2 Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί

Η προσπάθεια απόδοσης ενός σαφή ορισμού για τα μεγέθη που πρόκειται να εξετασθούν και αποτελούν μεγέθη προς μελέτη για την Οικονομική Επιστήμη δεν είναι εύκολη. Σε όλες τις περιπτώσεις και για κάθε μία ξεχωριστά έχουν προηγηθεί αρκετές προσεγγίσεις από διεθνείς και εγχώριους οικονομολόγους, οι οποίοι φαίνεται να εξετάζουν τα συγκεκριμένα μεγέθη από διαφορετική σκοπιά χωρίς όμως αυτό να επηρεάζει την ομοιογένεια των αποτελεσμάτων όλων των ερευνών στο σύνολο τους. Τροχοπέδη στην διατύπωση ενός σαφή ορισμού αποτελεί η πληθώρα των φόρων και η μεγάλη γκάμα φορολογικών συστημάτων με ξεχωριστές ιδιαιτερότητες, ενώ παράλληλα αρκετές είναι και οι οικονομικές μονάδες των οποίων η συμπεριφορά η οποία και εξετάζεται μπορεί να διαφέρει σε σημαντικό βαθμό.

Κάτι τέτοιο συμβαίνει για την φοροδιαφυγή (taxevasion), όπου οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη τη διατύπωση ενός ενιαίου και γενικά αποδεκτού ορισμού. Πρώτη προσέγγιση για τα ελληνικά δεδομένα επιδιώχθηκε το 1957 από τον μελετητή I. N. Κούλη στο σύγγραμμα του με τίτλο «Τα Φορολογικά κίνητρα ιδία εν Ελλάδι», ενώ πιο σαφή εικόνα επάνω στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής διατύπωσε πρώτος ο ερευνητής Παναγιώτης Παυλόπουλος, ο οποίος διατύπωσε τη φοροδιαφυγή το 1987 στο βιβλίο του «Παραοικονομία στην Ελλάδα: μία πρώτη ποσοτική οριοθέτηση» ως «οι φόροι οι οποίοι δεν καταβλήθηκαν στο κράτος λόγω

παροχής φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων, χωρίς να επιδιωχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα». Στον ορισμό της φοροδιαφυγής έρχεται μετέπειτα ο Βασίλειος Μανεσιώτης στη δημοσίευση του το 1990 «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή, μια πρώτη Διερεύνηση της μεταξύ τους σχέσης», να προσθέσει και τη χρονική διάσταση κάνοντας αναφορά στους τόκους οι οποίοι αντιστοιχούν στο τμήμα των καθυστερημένα καταβεβλημένων φόρων έπειτα από τη λήξη του οικείου δημοσιονομικού έτους, συνήθως ακολουθούμενους από κάποια ρύθμιση. Ένας ορισμός που θεωρείται ικανοποιητικός από αρκετούς μελετητές για την φοροδιαφυγή αποτυπώθηκε από τον Κ.Α. Κανελλόπουλο το 1995 και εκφράζει το φαινόμενο ως «Το τμήμα εκείνο του εισοδήματος, στο οποίο βέβαια αντιστοιχεί ένα ποσό φόρου, το οποίο θα έπρεπε, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά από τους φορολογούμενους στις αρμόδιες φορολογικές αρχές, αλλά για οποιοδήποτε λόγο δε δηλώνεται και δεν φορολογείται» ο οποίος στην απόδοση του αυτή ακολουθεί τη σκέψη του Department of the Treasury όπως δόθηκε πρώτα το 1983. Επομένως η φοροδιαφυγή ως έννοια περιλαμβάνει κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη των φορολογουμένων, η οποία έχει σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή καταβολής του φόρου.(Κανελλόπουλος Ν. (1995) – Το διδακτορικό του Νίκου Α. Πουλιανού στη Φλωρεντία: La grotta e l' Uomo di Petralona (πρβλ. Τύπο Νοεμβρίου). Αθήνα)

Η φοροδιαφυγή είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο στις κοινωνίες, έτσι και στην ελληνική κοινωνία όπου μάλιστα θεωρείται πρωταγωνίστρια σε αυτό το αρνητικό φαινόμενο. Το κράτος επιβάλλει φόρους, με σκοπό την χρηματοδότηση δημοσίων έργων και κοινωνικών αγαθών. Έτσι οι φορολογούμενοι καταφεύγουν σε άνομες ή όχι μεθόδους μείωσης ή αποφυγής των υποχρεώσεων τους.

Η έννοια της φοροδιαφυγής έχει διάφορους ορισμούς (Διακομιχάλης, 2019):

3. Η απόκρυψη φορολογητέας ύλης από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται παράνομη πράξη και συνιστά το αδίκημα της φοροδιαφυγής, λόγω μη καταβολής του οφειλόμενου φόρου κατά παραβίαση ή καταστρατήγηση της ισχύουσας νομοθεσίας.

4. Η φοροδιαφυγή προκύπτει από κάθε παράνομη πράξη των φορολογουμένων, που έχει σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή καταβολής φόρου.

5. Το αντικείμενο της φοροδιαφυγής συναντάται στο τμήμα εκείνο του εισοδήματος που οφείλουν να δηλώνουν οικειοθελώς οι φορολογούμενοι στις αρμόδιες φορολογικές αρχές, αλλά για διάφορους λόγους και μεθόδους αυτό αποκρύπτεται και δεν φορολογείται.

Η φοροδιαφυγή έπαιξε σημαντικό ρόλο, αν όχι κυρίαρχο, στην πολυετή οικονομική κρίση που βίωσε η Ελλάδα. Η αντιμετώπιση της είναι δύσκολη και αποτελεί βασικό στόχο ώστε να εξυγιανθεί δημοσιονομικά η χώρα μας. Οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής δεν περιορίζονται στις άμεσες, δηλαδή στην υστέρηση των δημοσίων εσόδων, αλλά και στις υπόλοιπες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που επιφέρει.

Έχει εκτιμηθεί ότι το μισό περίπου έλλειμμα του δημοσίου τομέα της Ελλάδος οφείλεται στη φοροδιαφυγή και αυτό με τη σειρά του προκαλεί σημαντικές μακροοικονομικές ανισορροπίες και ο περιορισμός της θα μείωνε το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Η φοροδιαφυγή είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα και η αντιμετώπιση της απαιτεί έναν συνδυασμό ενεργειών και πολιτικών με στόχο την απλοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας, την αναδιάρθρωση του μηχανισμού, την αλλαγή της φορολογικής νοοτροπίας των φορολογουμένων και των κρατικών λειτουργών και τέλος τον αποδεδειγμένο σεβασμό και σύνεση στη διαχείριση δημοσίων εσόδων από την πολιτεία.

Με βάση τον Διακομιχάλη (2019) η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής είναι ένα πρόβλημα επιτακτικής προτεραιότητας ώστε να επέλθει δημοσιονομική εξυγίανση, αλλά και για την κοινωνική δικαιοσύνη στη χώρα μας. Πρώτο μέλημα θα είναι να επαναπροσδιοριστεί στην Ελλάδα η αλλαγή της κουλτούρας και της ηθικής προσέγγισης και να γίνει αντιληπτό ότι το κοινωνικό όφελος είναι πάντα μεγαλύτερο

από το προσωπικό κόστος του κάθε φορολογουμένου. Αυτό μπορεί να εμφανίσει σημάδια εξυγίανσης της φοροδιαφυγής. Φυσικά και η πάταξη της φοροδιαφυγής είναι ζήτημα που καλείται να επιλύσει η πολιτεία, επιλέγοντας με συστηματική προσπάθεια την κατάλληλη αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος, τη χάραξη πιο δίκαιης φορολογικής πολιτικής και πιο αποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού, παράλληλα με τη διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης των πολιτών.

Η έννοια της φοροαποφυγής έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Διακομιχάλης, 2019):

3. Συνιστάται στην εφαρμογή λογιστικών πρακτικών που βασίζονται σε λεπτομέρειες της φορολογικής νομοθεσίας και πρακτικής, των διεθνών προτύπων χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, δικαστικών αποφάσεων και υπουργικών εγκυκλίων, με στόχο τη μείωση της φορολογητέας ύλης του φυσικού ή νομικού προσώπου. Η καλή γνώση των φορολογικών νόμων παρέχει τη δυνατότητα να εφαρμόζει ο φορολογούμενος νόμιμες μεθοδεύσεις για τη μείωση ή την αποφυγή του καταβλητέου φόρου. Έτσι η φοροαποφυγή σαν ενέργεια δεν συνιστά παράνομη πράξη, αφού δεν είναι αποτέλεσμα της παράβασης της ισχύουσας νομοθεσίας.

Επιπλέον, στην περίπτωση της φοροδιαφυγής αναδεικνύεται και η σχέση της ικανοποίησης των αναγκών των πολιτών από το κράτος και της τιμιότητας της πολιτείας στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων, κάνοντας αναφορά σε τέσσερις διαφορετικές περιπτώσεις:

4 Θα προσπαθήσουν να φοροδιαφύγουν οι ιδιώτες και οι επιχειρηματίες, ακόμη και αν πιστεύουν ότι είναι έντιμη και ειλικρινής η κυβέρνηση, όμως θεωρούν ότι δεν θα μπορέσει να ικανοποιήσει τις επιθυμίες τους.

5 Οι πολίτες και οι επιχειρήσεις δεν εμπιστεύονται την κυβέρνηση κι έτσι δεν δέχονται να καταβάλλουν τους φόρους που τους επιβάλλονται.

6 Οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι οι περισσότεροι πολίτες θα φοροδιαφύγουν, επομένως πιστεύουν ότι και εκείνοι πρέπει να κάνουν το ίδιο.

7 Οι ιδιώτες και οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι το φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο και για αυτό το λόγο είναι πρόθυμοι να πληρώσουν να πληρώσουν τους φόρους που τους αντιστοιχούν.

Οι παράγοντες που καθορίζουν την τάση των φορολογουμένων προς τη φοροδιαφυγή είναι:

- 8 Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού
- 9 Ο τρόπος κατανομής του φορολογικού βάρους
- 10 Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης
- 11 Ο τρόπος διάθεσης των εσόδων
- 12 Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος
- 13 Η οργάνωση και το επίπεδο των φοροτεχνικών υπηρεσιών
- 14 Ο βαθμός ανάπτυξης και οργάνωσης της οικονομίας
- 15 Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς
- 16 Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της χώρας

Η μεθοδολογία της έρευνας που χρησιμοποίησε ο Διακομιχάλης (2019) βασίστηκε στον Thomas L. Saaty, όπου στα τέλη της δεκαετίας του 70, από την έλλειψη μιας συστηματικής και πρακτικής προσέγγισης για τον καθορισμό προτεραιοτήτων και τη λήψη αποφάσεων, ανέπτυξε έναν απλό τρόπο για να μπορέσει να βοηθήσει τους λήπτες αποφάσεων κατά των σύνθετων αποφάσεων. Έτσι δημιουργήθηκε η μέθοδος της αναλυτικής ιεραρχικής προσέγγισης (Analytic Hierarchy Process). Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται στον τομέα της πληροφορικής για τα μοντέλα λήψης αποφάσεων που αναπτύσσουν, στην Αμερικανική εταιρεία δοκιμών και υλικών, στα εγχειρίδια Επιχειρησιακής Έρευνας, στη CIA και μάλιστα την συναντάμε και σε πολλά πανεπιστήμια όπου και διδάσκεται.

Η μέθοδος της αναλυτικής προσέγγισης είναι πολυκριτηριακή, δηλαδή χρησιμοποιείται σε ποιοτικά αλλά και σε ποσοτικά δεδομένα. Εμφανίζεται σαν λύση σε διάφορα προβλήματα, όπως στην επιλογή μεταξύ εναλλακτικών λύσεων σε περιβάλλοντα με πολλαπλούς στόχους, στην κατανομή πόρων υπό ανεπάρκεια αλλά και στις προβλέψεις. Η θεμελίωση της πάνω σε αξιώματα ουσιαστικά οριοθετεί και περιορίζει το περιβάλλον του προβλήματος προς επίλυση, καθιστώντας έτσι πιο εύκολη και αντικειμενική την επιλογή της καταλληλότερης λύσης. Η μέθοδος βασίζεται στις μήτρες συνέπειας και εφαρμόζεται για την επίλυση προβλημάτων επιλογής μέσα σε ένα πολυκριτηριακό περιβάλλον. Συνεπώς εμπεριέχονται συγκρίσεις μεταξύ των κριτηρίων και των εναλλακτικών επιλογών με έναν τρόπο που επιτρέπει τις ανά ζεύγη συγκρίσεις.

Ο τρόπος λειτουργίας της συγκεκριμένης μεθόδου εμπεριέχει τρεις βασικές λειτουργίες, από τις οποίες γίνεται αντιληπτό ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πολλές και διάφορες εφαρμογές, όπως, την δόμηση της πολυπλοκότητας, τη μέτρηση σε αναλογική κλίμακα και την σύνθεση.

Ο Διακομιχάλης Μιχάλης, για να μελετήσει και να αποδώσει καλύτερα το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα, πραγματοποίησε μία έρευνα η οποία βασίστηκε σε δείγμα 26 νομών της χώρας. Επίσης η μελέτη εστίασε στα αίτια της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής που απευθύνεται στους επιχειρηματίες, στους εφοριακούς και τέλος στους λογιστές. Φαίνεται ότι το δείγμα των εφοριακών είναι αρκετά αξιόπιστο, αφού ξεπερνά σε πολλούς νομούς το 50%, όπως όπως και των λογιστών, όπου ο πληθυσμός τους προήλθε από το Οικονομικό Επιμελητήριο.

Η φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή προκαλείται από τις αιτίες αυτές που αποτελούν τους παράγοντες όπου τελικά ο Έλληνας πολίτης θα φοροδιαφύγει. Έχει επιτευχθεί η ομαδοποίηση των αιτιών σε συγκεκριμένες κατηγορίες που αποτελούν κριτήρια. Αυτά είναι η Έλλειψη παιδείας, η Πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η Ατιμωρησία και η Υπερβολική φορολόγηση. Αυτά ερμηνεύουν τον βαθμό της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση κάθε Κριτηρίου, ενώ η

αξιολόγηση των Κριτηρίων δείχνει τον βαθμό συμμετοχής τους στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

Σε περαιτέρω ανάλυση των κριτηρίων αυτών, η έλλειψη παιδείας αφορά τους φορολογούμενους που δεν έχουν την απαιτούμενη καλλιέργεια και τις γνώσεις για τις επιπτώσεις του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Δεν έχουν κατάλληλη παιδεία κι έτσι αγνοούν στοιχειώσεις κανόνες της οικονομίας, κοινωνιολογίας και του δικαίου, επομένως δεν γνωρίζουν τους λόγους επιβολής των φόρων και σαφώς οδηγούνται σε έναν στείρο ατομικισμό και ωφελιμισμό. Παράλληλα διακατέχονται από προσωπικό όφελος και κέρδος, αδιαφορώντας έτσι για την κοινωνική ευημερία. Μάλιστα υπάρχουν και οι φορολογούμενοι όπου αισθάνονται ότι είναι πολίτες σε ένα κράτος που επικρατούν διακρίσεις και ανισότητες και δεν κυριαρχεί επομένως η δικαιοσύνη. Έτσι γίνεται αντιληπτό ότι η εικόνα που έχουν οι πολίτες για το Δημόσιο και για το Υπουργείο Οικονομικών είναι μάλλον εχθρική. Συνεπώς για το κριτήριο της Έλλειψης παιδείας μπορούμε να πούμε ότι διαμορφώνεται από τα επιμέρους υποκριτήρια της επιχειρηματικής ηθικής, της φορολογικής συνείδησης, του μορφωτικού επιπέδου και τέλος της κουλτούρας των φορολογουμένων.

Όσον αφορά την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, το ελληνικό φορολογικό σύστημα παρουσιάζει μια αστάθεια και μεταβλητότητα του νομοθετικού πλαισίου της φορολογίας. Οι συχνές μεταβολές της φορολογικής νομοθεσίας, προκαλούν σύγχυση στον επιχειρηματία Κι στον φορολογούμενο. Η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων (ΓΓΔΕ) αναγνώρισε τα προβλήματα που ανακύπτουν και τονίζει την πολυνομία, την ασάφεια και τη συνεχή μεταβολή του νομοθετικού πλαισίου. Επίσης γίνεται αναφορά στην πρόβλημα της καθυστέρηση για την έκδοση ερμηνευτικών εγκυκλίων και για την παροχή οδηγιών με σκοπό την ορθή εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας. Παράλληλα η ύπαρξη μιας δαιδαλώδους γραφειοκρατικής διαδικασίας, συμβάλλει στην αύξηση των φαινομένων φοροαποφυγής ή φοροδιαφυγής. Επομένως καταλήγουμε ότι το κριτήριο της Πολυπλοκότητας της νομοθεσίας επηρεάζεται και διαμορφώνεται από τους επιμέρους παράγοντες, δηλαδή τα υποκριτήρια των συχνών αλλαγών των νόμων και

της μη εφαρμογής τους, τα «παράθυρα» σε νομούς ή τις «νόμιμες» απαλλαγές, την άγνοια ισχυουσών φορολογικών εγκυκλίων και της γραφειοκρατίας.

Σχετικά με το κριτήριο της αδιαφάνειας στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων, η εμφάνιση οικονομικών σκανδάλων, φαινομένων παραοικονομίας, χρηματισμού δημοσίων λειτουργών και πολιτικών προσώπων, παράνομου πλουτισμού, θα απογοητεύσει τους πολίτες και θα τους ωθήσει σε ανακριβείς φορολογικές δηλώσεις και επινόηση τρόπων για τη μη τήρηση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Έτσι θα μιμηθούν τους διαχειριστές της δημόσιας περιουσίας και θα προβούν με την σειρά τους σε οικονομικές ενέργειες εξαπάτησης του Δημοσίου. Συγκεκριμένα η σπατάλη του δημοσίου χρήματος, η δωροδοκία -χρηματισμός στελεχών του Δημοσίου, η κακή διαχείριση και ο μη απολογισμός διαχείρισης, μπορούν να χαρακτηριστούν ως τα υποκριτήρια που πλαισιώνουν το συγκεκριμένο κριτήριο.

Για το κριτήριο της ατιμωρησίας, η ανοχή και η έλλειψη τιμωρίας από την πλευρά της πολιτείας σε φαινόμενα φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής αποτελεί σημαντικό κριτήριο για την παραβατικότητα και έχει αποδειχθεί ότι η κατασταλτική πολιτική δεν περιλαμβάνει τις αυστηρότερες των ποινών. Οι φορολογούμενοι έχουν διαπιστώσει ότι το κόστος της παράνομης ενέργειάς τους θα είναι μικρότερο από το κόστος της πραγματικής φορολογικής επιβάρυνσης, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε μία κατά συρροή αποφυγή και διαφυγή εκπλήρωσης των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Το φαινόμενο της διαφθοράς συνδέεται άμεσα με την απουσία διαφάνειας στη διοίκηση και ενισχύει την ύπαρξη κομματικού κράτους που διέπει τον δημόσιο τομέα. Επομένως θεωρούμε ότι τα υποκριτήρια που συγκροτούν το κριτήριο της ατιμωρησίας είναι οι ελαφριές ποινές-μείωση ποινής, η εξαγορά-χρηματισμός και η φορολογική «αμνηστία».

Το τελευταίο κριτήριο της υπερβολικής φορολογίας, αναφέρεται στην αίσθηση της υψηλής φορολογίας στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες. η αίσθηση αυτή οφείλεται στην σύνδεσή της με τις παροχές και τις υπηρεσίες που λαμβάνουν οι πολίτες από το κράτος. Οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι υποχρεούνται να αντιμετωπίσουν

δυσβάστακτες φορολογίες, που πολλές φορές είναι άνισες σε σχέση με τα έσοδα τους. Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζουν και την επιβολή των διαφόρων τεκμηρίων φορολόγησης και την τακτική προσθήκη επιπλέον νέων και έκτακτων φόρων. Παράλληλα, η φορολογική κλίμακα μεταβάλλεται πολύ τακτικά και χαρακτηρίζεται από ορισμένους φορολογούμενους πολίτες σαν άδικη και έτσι οι φορολογικές υποχρεώσεις γίνονται πιο δυσβάστακτες για τις μικρές επιχειρήσεις. Επομένως, οι φορολογούμενοι προσπαθούν να επινοήσουν διάφορους τρόπους προκειμένου να επιβιώσουν στην αγορά κι έτσι οδηγούνται σε ενέργειες εκτός νομικού πλαισίου. Άρα είναι μία μορφή αντίδρασης ώστε να επιβιώσουν, η πράξη της φοροδιαφυγής και της φοροαπαλλαγής. Το κριτήριο της υπερβολικής φορολογίας αποτελείται από τα υποκριτήρια των υψηλών συντελεστών φορολόγησης, τα τεκμήρια φορολόγησης, τους επιπρόσθετους τακτικούς φόρους και την άδικη φορολογική κλίμακα.

Με βάση την έρευνα που εξήγαγε ο Μιχάλης Διακομιχάλης (2019) , φαίνεται ότι το σημαντικότερο Κριτήριο για την ύπαρξη φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα είναι η Υπερβολική φορολόγηση. Στη συνέχεια ακολουθούν η Ατιμωρησία, η Πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων και τέλος η Έλλειψη παιδείας.

Οι διαφορές στην αξιολόγηση των κριτηρίων από τις τρεις ομάδες των ερωτώμενων (Εφοριακοί, Επιχειρηματίες και Λογιστές) είναι οι εξής: Η Άδικη φορολογική κλίμακα εμφανίζει τη μεγαλύτερη διαφορά για τους επιχειρηματίες έναντι των εφοριακών, ακολουθούν οι Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους σε διαφορά αξιολόγησης για τους εφοριακούς σε σύγκριση με τους επιχειρηματίες. Η Παραγραφή-Φορολογική αμνηστία αξιολογήθηκε από τους εφοριακούς ως το πιο σημαντικό σε σχέση με τους επιχειρηματίες, ενώ οι επιχειρηματίες διαφωνούν με τους εφοριακούς και θεωρούν πιο σημαντικό το Χρηματισμός-φακελάκι εφοριακών.

Συνεπώς οι φορολογούμενοι δεν εμπιστεύονται τις κυβερνήσεις τους στη διαχείριση του θέματος της φορολογίας και της φοροδιαφυγής, οι εφοριακοί από την άλλη δεν

εμπιστεύονται τους επιχειρηματίες ως προς την συνέπεια τους στις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

Η φοροδιαφυγή μπορεί να αντιμετωπιστεί με βάση την εμπειρία του παρελθόντος, κάτι που μπορεί να φανεί εξαιρετικά χρήσιμο στην προσπάθεια λήψης μέτρων. Η πολιτεία είναι αυτή που τελικά φέρει την ευθύνη και είναι αρμόδια ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, όπου θα μειώσουν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και της φοροαπόφυγης. Ανεξάρτητα από τις αποφάσεις, η πολιτεία σαν κύριο και πρωταρχικό της μέλημα θα πρέπει να έχει την αποκατάσταση την εμπιστοσύνη μεταξύ του κράτους και των φορολογουμένων. Οι πολίτες πρέπει να αισθάνονται ότι συμμετέχουν στις αποφάσεις και η πολιτεία να μην δείχνει εχθρική προς τους πολίτες. Η βελτίωση των παροχών και υπηρεσιών του κράτους προς τους πολίτες θα συμβάλει στην άμβλυνση των σχέσεων τους. Οι φορολογούμενοι θα αποκομίσουν την χρησιμότητα της φορολογίας όταν το κράτος επιστρέψει την αξία των φόρων με τη μορφή υπηρεσιών και κοινωνικών αγαθών και όταν γνωρίζουν ακριβώς που και πως δαπανώνται τα φορολογικά έσοδα. Η πιστή απόδοση λογαριασμού-απολογισμού στην κοινωνία δεν είναι τόσο απίθανο, αφού μπορεί να γίνει εφικτό.

Η έννοια της φοροδιαφυγής έχει διάφορους ορισμούς (Διακομιχάλης, 2019):

Η απόκρυψη φορολογητέας ύλης από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται παράνομη πράξη και συνιστά το αδίκημα της φοροδιαφυγής, λόγω μη καταβολής του οφειλόμενου φόρου κατά παραβίαση ή καταστρατήγηση της ισχύουσας νομοθεσίας.

Η φοροδιαφυγή προκύπτει από κάθε παράνομη πράξη των φορολογουμένων, που έχει σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή καταβολής φόρου.

Το αντικείμενο της φοροδιαφυγής συναντάται στο τμήμα εκείνο του εισοδήματος που οφείλουν να δηλώνουν οικειοθελώς οι φορολογούμενοι στις αρμόδιες φορολογικές

αρχές, αλλά για διάφορους λόγους και μεθόδους αυτό αποκρύπτεται και δεν φορολογείται.

Έχει εκτιμηθεί ότι το μισό περίπου έλλειμμα του δημοσίου τομέα της Ελλάδος οφείλεται στη φοροδιαφυγή και αυτό με τη σειρά του προκαλεί σημαντικές μακροοικονομικές ανισορροπίες και ο περιορισμός της θα μείωνε το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Η φοροδιαφυγή είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα και η αντιμετώπιση της απαιτεί έναν συνδυασμό ενεργειών και πολιτικών με στόχο την απλοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας, την αναδιάρθρωση του μηχανισμού, την αλλαγή της φορολογικής νοοτροπίας των φορολογουμένων και των κρατικών λειτουργών και τέλος τον αποδεδειγμένο σεβασμό και σύνεση στη διαχείριση δημοσίων εσόδων από την πολιτεία.

Οι παράγοντες που καθορίζουν την τάση των φορολογουμένων προς τη φοροδιαφυγή είναι:

- Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού
- Ο τρόπος κατανομής του φορολογικού βάρους
- Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης
- Ο τρόπος διάθεσης των εσόδων
- Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος

- Η οργάνωση και το επίπεδο των φοροτεχνικών υπηρεσιών
- Ο βαθμός ανάπτυξης και οργάνωσης της οικονομίας
- Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς
- Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της χώρας

Η φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή προκαλείται από τις αιτίες αυτές που αποτελούν τους παράγοντες όπου τελικά ο Έλληνας πολίτης θα φοροδιαφύγει. Έχει επιτευχθεί η ομαδοποίηση των αιτιών σε συγκεκριμένες κατηγορίες που αποτελούν κριτήρια. Αυτά είναι η Έλλειψη παιδείας, η Πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η Ατιμωρησία και η Υπερβολική φορολόγηση. Αυτά ερμηνεύουν τον βαθμό της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση κάθε Κριτηρίου, ενώ η αξιολόγηση των Κριτηρίων δείχνει τον βαθμό συμμετοχής τους στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Με βάση την έρευνα που εξήγαγε ο Μιχάλης Διακομιχάλης (2019) , φαίνεται ότι το σημαντικότερο Κριτήριο για την ύπαρξη φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα είναι η Υπερβολική φορολόγηση. Στη συνέχεια ακολουθούν η Ατιμωρησία, η Πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων και τέλος η Έλλειψη παιδείας.

Οι διαφορές στην αξιολόγηση των κριτηρίων από τις τρεις ομάδες των ερωτώμενων (Εφοριακοί, Επιχειρηματίες και Λογιστές) είναι οι εξής: Η Άδικη φορολογική κλίμακα εμφανίζει τη μεγαλύτερη διαφορά για τους επιχειρηματίες έναντι των εφοριακών, ακολουθούν οι Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους σε διαφορά αξιολόγησης για τους εφοριακούς σε σύγκριση με τους επιχειρηματίες. Η Παραγραφή-Φορολογική αμνηστία αξιολογήθηκε από τους εφοριακούς ως το πιο σημαντικό σε σχέση με τους

επιχειρηματίες, ενώ οι επιχειρηματίες διαφωνούν με τους εφοριακούς και θεωρούν πιο σημαντικό το Χρηματισμός-φακελάκι εφοριακών.

Συνεπώς οι φορολογούμενοι δεν εμπιστεύονται τις κυβερνήσεις τους στη διαχείριση του θέματος της φορολογίας και της φοροδιαφυγής, οι εφοριακοί από την άλλη δεν εμπιστεύονται τους επιχειρηματίες ως προς την συνέπεια τους στις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

Η φοροδιαφυγή μπορεί να αντιμετωπιστεί με βάση την εμπειρία του παρελθόντος, κάτι που μπορεί να φανεί εξαιρετικά χρήσιμο στην προσπάθεια λήψης μέτρων. Η πολιτεία είναι αυτή που τελικά φέρει την ευθύνη και είναι αρμόδια ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, όπου θα μειώσουν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και της φοροαπόφυγης. Ανεξάρτητα από τις αποφάσεις, η πολιτεία σαν κύριο και πρωταρχικό της μέλημα θα πρέπει να έχει την αποκατάσταση την εμπιστοσύνη μεταξύ του κράτους και των φορολογουμένων. Οι πολίτες πρέπει να αισθάνονται ότι συμμετέχουν στις αποφάσεις και η πολιτεία να μην δείχνει εχθρική προς τους πολίτες. Η βελτίωση των παροχών και υπηρεσιών του κράτους προς τους πολίτες θα συμβάλει στην άμβλυνση των σχέσεων τους. Οι φορολογούμενοι θα αποκομίσουν την χρησιμότητα της φορολογίας όταν το κράτος επιστρέψει την αξία των φόρων με τη μορφή υπηρεσιών και κοινωνικών αγαθών και όταν γνωρίζουν ακριβώς που και πως δαπανώνται τα φορολογικά έσοδα. Η πιστή απόδοση λογαριασμού-απολογισμού στην κοινωνία δεν είναι τόσο απίθανο, αφού μπορεί να γίνει εφικτό. Αρκετές ομοιότητες με την έννοια της φοροδιαφυγής παρουσιάζει ένα άλλο αντιδραστικό φαινόμενο, εκείνο της φοροαποφυγής (taxavoidance), το οποίο όμοια αποτελεί αντικείμενο οικονομικής μελέτης. Ο σκοπός των δύο μέσων δεν παρουσιάζει διαφορές διότι και στην περίπτωση της φοροαποφυγής, ο φορολογούμενος επιδιώκει την πλήρης ή μερική αποφυγή του φόρου. Την διαφορά την συναντάμε όμως στα μέσα επίτευξης του τελικού στόχου καθότι στην περίπτωση της φοροαποφυγής οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή του φόρου με μέσα και διαδικασίες, οι οποίες δεν συνεπάγονται ποινές γι' αυτούς και δεν επιφέρουν νομικές συνέπειες. Αυτή η διαφορά συντελεί διαφορά σε πολιτική άποψη πλην όμως

όχι και σε ηθική άποψη κι αυτό γιατί η αντίδραση αυτή τη φορά γίνεται με νόμιμα μέσα. Έτσι, συχνά συναντάται ως όρος του φαινομένου η «νόμιμη φοροδιαφυγή». Παρ' όλα αυτά, πάλι υπάρχει δυσκολία στην εύρεση σαφούς ορισμού. Πολλές χώρες αντιμετωπίζουν διαφορετικά το φαινόμενο της φοροαποφυγής, ενώ πολλές άλλες διατηρούν χαμηλά έως και μηδενικά ποσοστά του φαινομένου. Αυτό συμβαίνει στις ανεπτυγμένες συνειδησιακά χώρες όπου οι φορολογούμενοι δεν επιθυμούν να αποφύγουν τους φόρους οι οποίοι τους αναλογούν ή σε χώρες όπου τα ποσά για την καταβολή της φορολογίας είναι αρκετά ικανοποιητικά, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει από τον ενδιαφερόμενο πρόθεση για φοροδιαφυγή. Η κύρια διαφορά της φοροδιαφυγής με την φοροαποφυγή έγκειται στο γεγονός ότι οι αντιδραστικές ενέργειες στη πρώτη περίπτωση βρίσκονται έξω από αυτό που ήθελε να καλύψει ο νομοθέτης. Αντίθετα, στην δεύτερη περίπτωση οι συμπεριφορές χαίρουν της κάλυψης του νομοθέτη διότι εκείνος δεν πέτυχε λόγω να καλύψει αυτά τα κενά, λόγω αδυναμιών στην διατύπωση των νόμων. Ένα ελληνικό παράδειγμα φοροαποφυγής το οποίο φέρει και άρωμα θάλασσας, αποτελεί η απαλλαγή από τα τεκμήρια των επαγγελματικών σκαφών αναψυχής, γεγονός που δίνει το δικαίωμα στους ιδιοκτήτες σκαφών να τα δηλώνουν ως επαγγελματικά ακόμη κι εκείνα που δεν προορίζονται για τέτοιο σκοπό, καρποφορώντας έτσι την φορολογική ελάφρυνση. Στα ελληνικά νομικά πλαίσια η γενική ρύθμιση της φοροαποφυγής εντοπίζεται στο άρθρο 38 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (Ν. 4174/2013, ΦΕΚ 170/Α/26-07- 2013) όπου και ορίζει στο άρθρο 38 ότι «κατά τον προσδιορισμό φόρου, η Φορολογική Διοίκηση δύναται να αγνοεί κάθε τεχνητή διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα. Οι εν λόγω διευθετήσεις αντιμετωπίζονται, για φορολογικούς σκοπούς, με βάση τα χαρακτηριστικά της οικονομικής τους υπόστασης». Για την όρο διευθέτηση, ορίζει κατόπιν στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου ότι «νοείται κάθε συναλλαγή, δράση, πράξη, συμφωνία, επιχορήγηση, συνεννόηση, υπόσχεση, δέσμευση ή γεγονός. Μια διευθέτηση μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από ένα στάδια ή μέρη». Τέλος κινήσεις για την μείωση της φοροαποφυγής σε επίπεδο πολυεθνικών επιχειρήσεων άρχισε να πραγματοποιεί και η

Ε.Ε., μέσω ενεργειών και κανονισμών που επιφέρουν την αύξηση του ανταγωνισμού, την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου και την προστασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η έννοια της φοροαποφυγής έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Διακομιχάλης, 2019):

Συνιστάται στην εφαρμογή λογιστικών πρακτικών που βασίζονται σε λεπτομέρειες της φορολογικής νομοθεσίας και πρακτικής, των διεθνών προτύπων χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, δικαστικών αποφάσεων και υπουργικών εγκυκλίων, με στόχο τη μείωση της φορολογητέας ύλης του φυσικού ή νομικού προσώπου. Η καλή γνώση των φορολογικών νόμων παρέχει τη δυνατότητα να εφαρμόζει ο φορολογούμενος νόμιμες μεθοδεύσεις για τη μείωση ή την αποφυγή του καταβλητέου φόρου. Έτσι η φοροαποφυγή σαν ενέργεια δεν συνιστά παράνομη πράξη, αφού δεν είναι αποτέλεσμα της παράβασης της ισχύουσας νομοθεσίας.

Το φαινόμενο της παραοικονομίας ταλανίζει εξίσου την οικονομική επιστήμη για τους καθώς αποτελεί και αυτό μια περίπτωση αντίδρασης, εννοείται με κάποιες διαφορές. Για τον ορισμό της παραοικονομίας, όμοια οι απόψεις δίστανται κυρίως σε διεθνές επίπεδο. Αυτήν την σύγχυση προδίδουν και οι διαφορετικές ονομασίες που έχουν δοθεί ανά καιρούς οι οποίες αν και συγγενείς στην απόδοση του φαινομένου δεν καλύπτουν πάντα τις ίδιες δραστηριότητες. Τέτοιες είναι η άτυπη οικονομία (informaleconomy), η σκιώδης (shadow), η παράλληλη (parallel), η δυαδική (dual), η κρυφή (hidden), η ανεπίσημη (unofficial), η μαύρη (black), η γκρίζα (grey), η οικονομία του λυκόφωτος (moonlight), η μη παρατηρήσιμη (unobserved), η μη καταγεγραμμένη (unrecorded) και η υπόγεια (underground) είναι οι πιο συνηθισμένες. Το 1979 ο E. L. Feige (Feige, E. L., & Pearce, D. K. (1979). The casual causal relationship between money and income: Some caveats for time series analysis. *The Review of Economics and Statistics*, 521-533) έκανε μία δυνατή αρχική τοποθέτηση σε μια δημοσίευση του στην οποία αναζητά το μέγεθος της ακανόνιστης (irregular) οικονομίας, ορίζοντας την ως «εκείνες τις οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δεν δηλώνονται ή δεν μετριούνται από τις υφιστάμενες τεχνικές μέτρησης της οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας». Την

τοποθέτηση του Feige ακολούθησαν οι Herald Lubll Schneider το 1991 και ο Philip Smith ο οποίος πρόσθεσε το 1994 επιδιώκοντας την αξιολόγηση της υπόγειας (underground) οικονομίας σε μια δημοσίευση του ότι είναι η «παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, είτε νόμιμα είτε παράνομα με βάση την αγορά που διαφεύγει την ανίχνευση στην επίσημη εκτίμηση του ΑΕΠ». Οι Friedrich Schneider και DominikH. Enste έρχονται σε μία κοινή δημοσίευση τους το 2000 στην οποία αναζητούν την σκιά (shadow) (Schneider, Friedrich and Reinhard Neck. 1993. “The Development of the Shadow) οικονομία σε επίπεδο μεγέθους, αιτών και συνεπειών, να θεωρήσουν ως “μικρό” τον προηγούμενο ορισμό προσθέτοντας ότι «η σκιά οικονομία αναπτύσσεται όλη την ώρα, σύμφωνα με την “αρχή του τρεχούμενου νερού”. Προσαρμόζεται στις αλλαγές στη φορολογία, την επιβολή κυρώσεων από τις φορολογικές αρχές και σε γενικές ηθικές στάσεις». Πιο κοντά στα ελληνικά δεδομένα ο Παναγιώτης Παυλόπουλος συμμεριζόμενος τις οικονομικές απόψεις του Blades το 1982, πάλι το 1987 όρισε ως παραοικονομία «το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν -αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία- βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής (ορισμών και συμβάσεων που έχουν δημιουργηθεί), πλην όμως για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως». Από τη δυσκολία έκβασης ενός σαφή ορισμού για την παραοικονομία μένει η έννοια που θέλει να μην περιλαμβάνονται μόνο οι δραστηριότητες που για διάφορους λόγους αποκρύπτουν οι οικονομικές μονάδες, αλλά και αυτές οι οποίες δεν έχουν καταγραφεί στους Εθνικούς Λογαριασμούς λόγω ανεπάρκειας των αρμόδιων υπηρεσιών.(Blades, D. (1982). The hidden economy and national accounts. The OECD Observer, (114), 15. Economy under Changing Tax Systems and Structures,” Finanzarchiv N.F, 50:3, pp.)

Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν και με την δράση της διαφθοράς σε συνύπαρξη με τις προαναφερόμενες αντιδράσεις των φορολογουμένων. Η σύνδεση αυτή είναι άμεση και αρκετές φορές προφανής ενώ εμπειρικά την απέδειξε ο Johnson (Johnson, S.,

Kaufmann, D., & Zoido-Lobaton, P. (1998). Regulatory discretion and the unofficial economy. *The American economic review*, 88(2), 387-392.) , ενώ αποτέλεσε και τμήμα της γενικότερης έρευνας των Schneider και Esteto (Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). *Shadow economies: Size, causes, and consequences. Journal of economic literature*, 38(1), 77-114.) με το ερώτημα αν η ίδια αποτελεί υποκατάστατο ή συμπληρωματικό προϊόν για την παραοικονομία. Η βάση της σύζευξης βρίσκεται στην ύπαρξη προϋποθέσεων για τη συνεργασία ή την ανοχή στελεχών του ελεγκτικού και γενικότερα του διοικητικού μηχανισμού σε πολλές δραστηριότητες που εμπίπτουν στο χώρο της φοροδιαφυγής. Διάφορα παραδείγματα συνιστούν η έκδοση ψευδών ή ανακριβών βεβαιώσεων και πιστοποιητικών, ο εικονικός ή πλημμελής φορολογικός έλεγχος των επιχειρήσεων, η μη αντικειμενική επιλογή επιχειρήσεων προς έλεγχο, η αφαίρεση ή παραποίηση στοιχείων φορολογουμένων που τηρούνται σε αρμόδιες υπηρεσίες, η παροχή απόρρητων πληροφοριών φορολογουμένων σε ανταγωνιστές ή άλλους, η διευκόλυνση στη λαθρεμπορία προϊόντων, η ανοχή στην υπερτιμολόγηση ή υποτιμολόγηση αγαθών, η διευκόλυνση στην θεώρηση πλαστών τιμολογίων, οι καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση υποθέσεων με απώτερο στόχο την παραγραφή, η αναγνώριση απαλλαγών και εκπτώσεων ενώ δεν συντρέχουν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις κ.ο.κ. Όλες αυτές οι πράξεις επιφέρουν δυσμενείς συνέπειες στα Δημόσια έσοδα, αφού μέρος της συνολικής επιβάρυνσης των φορολογουμένων καταλήγει στα χέρια στελεχών του φοροελεγκτικού και φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής, είναι η συνολική φορολογική επιβάρυνση των φορολογουμένων, δηλαδή η θυσία που υφίστανται λόγω των φορολογικών τους υποχρεώσεων να μην συμπίπτει με τα έσοδα που εισπράττει ο κρατικός προϋπολογισμός. Τα μέτρα πάταξης του φαινομένου διαφοράς διαφέρουν από χώρα σε χώρα και είναι ανάλογα των συνθηκών διοίκησης και της έκτασης του φαινομένου. Σε χώρες που τηρούν χαμηλά επίπεδα προτιμάται η εξυγίανση με τη βοήθεια εσωτερικών ελεγκτικών μηχανισμών, ενώ σε χώρες με μεγαλύτερα επίπεδα έχει πραγματοποιηθεί και η εξολοκλήρου κατάργηση οργανωτικών καθεστώτων και η αντικατάσταση αυτών με νέες στελεχωμένες υπηρεσίες. Στην Ελλάδα όπου το φαινόμενο της διαφθοράς

παρατηρείται να έχει υψηλά ποσοστά, υπήρχε η χάραξη πολιτικής όπως προτάθηκε από την Ε.Ε. σε σύμπτυξη του Δημόσιου τομέα.

1.3 Λόγοι που καθιστούν αναγκαία τη μελέτη

Οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται η ενδελεχής μελέτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής είναι σχεδόν προφανείς και άπτονται της κοινωνικής του διάστασης, της επίδρασής του σε επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και παραγωγικότητας, καθώς και των επιπτώσεών του στα δημοσιονομικά έσοδα και, κατ' επέκταση, στην αποτελεσματικότητα της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η φοροδιαφυγή στερεί σημαντικά έσοδα από τον κρατικό προϋπολογισμό και περιορίζει τη δυνατότητα για χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών και επενδύσεων από εσωτερικές πηγές, ενώ παράλληλα αυξάνει τις ανάγκες για εξωτερικό δανεισμό. Τα σχετικά υψηλά επιτόκια του εξωτερικού δανεισμού οδηγούν σε αύξηση του δημοσίου χρέους. Προκειμένου να καλυφθούν τα δημόσια ελλείμματα που προκαλεί η φοροδιαφυγή, πολλές φορές παρατηρείται αύξηση των φορολογικών συντελεστών ή/και περιορισμός στην ποιότητα και στο πλήθος των παρεχόμενων υπηρεσιών εκ μέρους του Δημοσίου. Επιπλέον, η διαχρονική φοροδιαφυγή δημιουργεί στρέβλωση στη δομή της οικονομίας, καθώς επηρεάζει το διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο με τη σειρά του επιδρά στις αποφάσεις των νοικοκυριών σχετικά με την προσφορά εργασίας, αλλά και σχετικά με την κατανομή του εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης, επένδυσης και αποταμίευσης. Σε βάθος χρόνου, οι στρεβλώσεις αυτές είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε σημαντικές ανισορροπίες στην οικονομία. Συνέπεια της φοροδιαφυγής είναι επίσης ο κακός καταμερισμός των παραγωγικών πόρων μιας οικονομίας, επειδή οι οικονομικές μονάδες μπορεί να επιλέγουν την ανάμειξή τους σε μη παραγωγικές και μη ανταγωνιστικές δραστηριότητες, με μόνο κριτήριο την ευκολία διαπράξεως φοροδιαφυγής. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί ο προσανατολισμός της ζήτησης σε συγκεκριμένους τομείς/κλάδους, για λόγους όχι απαραίτητα σχετιζόμενους με την ανταγωνιστικότητά τους έναντι άλλων, αλλά διότι παρέχουν τη δυνατότητα

επισημοποίησης του πλασματικά αυξημένου διαθέσιμου εισοδήματος από τη φοροδιαφυγή (π.χ. καταναλωτικά αγαθά, αγορά ακίνητων). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η φοροδιαφυγή επιδρά έμμεσα στην αποτελεσματικότητα της ασκούμενης δημοσιονομικής πολιτικής, αφενός επειδή συνεπάγεται υψηλά κόστη συναλλαγών (transaction), διοίκησης (administrative) και ελέγχου (audit) και, αφετέρου, επειδή δημιουργεί δημόσια ελλείμματα, τα οποία απαιτούν χρηματοδότηση. Πιο συγκεκριμένα, το κράτος πρέπει να συγκροτήσει και να διατηρήσει έναν ελεγκτικό μηχανισμό ικανό να ανακαλύπτει και να περιστέλλει τη φοροδιαφυγή, καθώς και να θεσπίζει ειδική νομοθεσία που να την αποτρέπει. Εφόσον η κάλυψη των δημοσίων ελλειμμάτων γίνει με εσωτερικό δανεισμό, αυτό οδηγεί σε μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων, αφού ιδιωτικά κεφάλαια δεσμεύονται για την κάλυψή του. Οι ιδιωτικές επενδύσεις είναι καθοριστικός παράγοντας τόσο για την ανάπτυξη όσο και για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας. Επιπλέον, όπως και στην περίπτωση της παραοικονομίας, η φοροδιαφυγή μπορεί να περιορίσει και την αξιοπιστία των εθνικών στατιστικών στοιχείων και να οδηγήσει σε εσφαλμένες αποφάσεις, με επώδυνες συνέπειες στην περίπτωση που τα στοιχεία αυτά ληφθούν υπόψη. Επιπρόσθετα, η φοροδιαφυγή, στο βαθμό που εφάπτεται της παραοικονομίας, μπορεί να επηρεάσει και την αποτελεσματικότητα της ασκούμενης νομισματικής πολιτικής. Ενώ στη χώρα μας όπως παρατήρησε ο Ι. Παλαιολόγος το 2003 στην εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα, η παράμετρος αυτή δεν έχει άμεση εφαρμογή, λόγω της συμμετοχής μας στο κοινό νόμισμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παραοικονομία συντελεί στην αύξηση ζήτησης ρευστού χρήματος, η οποία με τη σειρά της μπορεί να επηρεάσει την ελαστικότητα της ζήτησης χρήματος ως προς το επιτόκιο και, κατ' επέκταση, την αποτελεσματικότητα της ασκούμενης νομισματικής πολιτικής. Περαιτέρω, η μη αποτελεσματική φορολογική πολιτική συντελεί στη μη δίκαιη κατανομή των πόρων και στη διεύρυνση της κοινωνικής ανισότητας, κατανέμοντας τα βάρη κυρίως προς το μέρος των -ούτως ή άλλως- συμμορφούμενων με τις φορολογικές υποχρεώσεις. Όπως επισημαίνει η κυρία Βασαρδάνη Μ. το 2011 κατ' αυτό τον τρόπο, καθίσταται αναποτελεσματική η πρακτική της προοδευτικής φορολόγησης των εισοδημάτων και

περιορίζονται τα όποια οφέλη της αναδιανεμητικής πολιτικής. Δεδομένης της εγγενούς δυσκολίας στην είσπραξη των άμεσων φόρων, πολλές εθνικές κυβερνήσεις, για να καλύψουν την υστέρηση στα φορολογικά έσοδα, καταφεύγουν σε αύξηση των έμμεσων φόρων, πλήττοντας ακόμη περισσότερο τα χαμηλότερα και μεσαία εισοδηματικά στρώματα και όσους είναι φορολογικά συνεπείς. Επίσης, η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία νοθεύουν τους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, επιτρέποντας σε αυτές που φοροδιαφεύγουν ή που αναπτύσσουν μη καταγεγραμμένη οικονομική δραστηριότητα (π.χ. κάνοντας χρήση αδήλωτης εργασίας) να διατηρούν χαμηλότερο κόστος παραγωγής αποκτώντας έτσι ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων. Κατ' επέκταση, ως συνέπεια της διατάραξης των όρων του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, το πλεόνασμα του καταναλωτή μειώνεται και η κοινωνική ευημερία μεταβάλλεται. Η ανισορροπία αυτή έχει πολλαπλές επεκτάσεις και στρεβλώσεις στη λειτουργία της οικονομίας και των επιμέρους της κλάδων. Κατ' αρχάς, επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα των υγιών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην επίσημη οικονομία. Δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις στην επίσημη οικονομία δεν μπορούν να περιορίσουν το κόστος παραγωγής, για να ανταγωνιστούν την πλασματική μείωση του κόστους από τις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν ή δραστηριοποιούνται μέσω της παραοικονομίας, το αποτέλεσμα είναι η εκδίωξη των υγιών επιχειρήσεων από τον κλάδο και, κατ' επέκταση, η μείωση της ανταγωνιστικότητας όλης της οικονομίας. Η παραοικονομία και η συνεπακόλουθη μη καταβολή φόρων και εισφορών αποτρέπουν κάποιους από τη συμμετοχή στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας. Τέλος, η μεγάλη έκταση της φοροδιαφυγής οδηγεί ενδεχομένως σε έλλειψη του αισθήματος αλληλεγγύης, μειώνοντας την προθυμία των πολιτών να πληρώσουν φόρους, όπως επίσης και σε έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς και τους κρατικούς μηχανισμούς εκ μέρους των φορολογουμένων. Συνοψίζοντας, η συνέχιση της οικονομικής κρίσης και της συνεπακόλουθης ύφεσης, η αύξηση των φορολογικών συντελεστών και η ταυτόχρονη διεύρυνση της φορολογικής βάσης αποτελούν στοιχεία που επιβάλλουν την εξέταση του φαινομένου της φοροδιαφυγής, προκειμένου να καθοριστεί η έκταση του

φαινομένου και να προσδιοριστούν οι κατηγορίες προσώπων, επαγγελματών ή/και φορολογικών πεδίων που η φοροδιαφυγή φαίνεται να έχει τη μεγαλύτερη έξαρση. Ακόμη για να αντιμετωπιστούν οι αδυναμίες (νομοθετικές, πολιτικές, οργανωτικές ή διαρθρωτικές) που δημιουργούν το χώρο για την ανάπτυξη του φαινομένου της φοροδιαφυγής και να εντοπιστούν οι άμεσες και οι έμμεσες ωφέλειες από τον περιορισμό/πάταξη του φαινομένου. Τέλος για να διατυπωθούν προτάσεις για την πρακτική και αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου και να αποκατασταθούν η οικονομική και η κοινωνική δικαιοσύνη.(Βασαρδάνη, Μ. (2011).

Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια γενική επισκόπηση. Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, τεύχος, 35.)

2. Το Φαινόμενο της Φοροδιαφυγής

2.2.1 Προσδιοριστικοί Παράγοντες

Εξετάζοντας τα αίτια του φαινομένου της φοροδιαφυγής, θεωρείται σοφή η αρχική διερεύνηση σε διεθνές επίπεδο. Οι διεθνείς οικονομολόγοι στηρίζοντας τις δικές τους έρευνες σε διεθνές επίπεδο δεν εξετάζουν την κάθε αγορά μεμονωμένα. Αυτό συντελεί στην εξαγωγή αιτιών με οικουμενικό χαρακτήρα και γενικότερης σημασίας. Σύμφωνα λοιπόν με την διεθνή βιβλιογραφία, οι παράμετροι που καθορίζουν το ύψος της φοροδιαφυγής σε μια οικονομία είναι τρεις. Αρχικό αίτιο θεωρείται το ύψος των φορολογικών συντελεστών, το οποίο αποτελεί ένα μέγεθος ανάλογο με το κίνητρο για φοροδιαφυγή. Ακολουθεί η αποτελεσματικότητα των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, η οποία είναι καθοριστικής σημασίας στην αντιμετώπιση του προβλήματος διαμέσου της κρατικής παρέμβασης. Ενώ στο τέλος ακολουθεί το ύψος των επιβαλλόμενων προστίμων στους παραβάτες, από το οποίο προκύπτει ότι εάν οι κυρώσεις είναι αντικειμενικά αμελητέες τότε το κίνητρο φοροδιαφυγής παραμένει υψηλό.

Αυτά τα αίτια σαφώς και δεν διαχωρίζονται από την ελληνική οικονομία, πλην όμως υπάρχουν άλλα αίτια πιο συγκεκριμένα τα οποία συντελούν στην διαμόρφωση του φαινομένου της φοροδιαφυγής στην ελληνική οικονομία. Οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση και στην εξέλιξη της φοροδιαφυγής, θα πρέπει να αναζητηθούν στη φορολογική πολιτική και στο εν γένει πολιτικό περιβάλλον της χώρας. Όπως επισημαίνει η κ. Βασαρδάνη τον Ιούνιο του 2011 σε οικονομικό δελτίο για την Τράπεζα της Ελλάδος, σημαντική αιτία για την άνθηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής αποτελεί η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος. Βασιζόμενη στις παρατηρήσεις του ΟΟΣΑ (και όπως επιβεβαιώνεται από την ελληνική πραγματικότητα), εκδίδεται πληθώρα εγκυκλίων από τη Φορολογική Διοίκηση, μόνο και μόνο για να ερμηνευθεί και να διευκρινιστεί η εφαρμογή της –δαιδαλώδους– φορολογικής νομοθεσίας. Η ύπαρξη πολλών φορολογικών νομοθετημάτων και η συνεχής αναθεώρηση και τροποποίησή τους δημιουργούν de facto σύγχυση και διευρύνουν τόσο το πεδίο για εισαγωγή ειδικών, ή ακόμη και απαλλακτικών, φορολογικών διατάξεων, όσο και το πεδίο για υποστήριξη παρερμηνειών της φορολογικής νομοθεσίας. Όπως χαρακτηριστικά επισημάνθηκε στην ετήσια τακτική γενική συνέλευση της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, της 28ης Φεβρουαρίου 2015, «στην Ελλάδα από το 1975, που σήμανε η Μεταπολίτευση, μέχρι σήμερα, δηλαδή μόνο σε 40 χρόνια, ψηφίσθηκαν 250 φορολογικά νομοθετήματα και τροπολογίες, μαζί με άλλους 3.450 νόμους και 115.000 υπουργικές αποφάσεις. Τους τελευταίους 30 μήνες έχουν ψηφιστεί 6 αμιγώς φορολογικοί νόμοι με 177 άρθρα και 17 νόμοι, στους οποίους συμπεριλήφθηκαν 71 νέες φορολογικές διατάξεις. Για τις διατάξεις αυτές εκδόθηκαν 111 υπουργικές αποφάσεις και 138 διευκρινιστικές εγκύκλιοι». Η πολυνομία και η πολυπλοκότητα την οποία δημιουργεί στο ελληνικό φορολογικό σύστημα δημιουργούν συνεχείς αλλαγές οι οποίες με τη σειρά τους οξύνουν τις αντιδράσεις και τις παρερμηνείες από την πλευρά των υπόχρεων φορολογουμένων.

Ένα διεθνές αίτιο το οποίο αποτελεί παράλληλα και αίτιο για τα ελληνικά δεδομένα δεν είναι άλλο από την αύξηση του φορολογικού βάρους. Πιο συγκεκριμένα σημειώθηκε

αύξηση φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων (μισθωτών), με ταυτόχρονη κατάργηση του αφορολόγητου ορίου, αύξηση φορολογίας εισοδήματος αυτοαπασχολουμένων, με ταυτόχρονη κατάργηση του αφορολόγητου ορίου και αύξηση της προκαταβολής φόρου εισοδήματος, αύξηση συντελεστών υπολογισμού της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης, παράταση εφαρμογής της και πλέον ενσωμάτωσή της στη φορολογία εισοδήματος, αύξηση φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων, με ταυτόχρονη αύξηση της προκαταβολής φόρου εισοδήματος, αύξηση συντελεστών ΦΠΑ σε συγκεκριμένα προϊόντα / υπηρεσίες και κατάργηση εφαρμογής των μειωμένων συντελεστών στα νησιά, αύξηση συντελεστών φόρων κατανάλωσης σε καπνικά προϊόντα, οινοπνευματώδη ποτά και καύσιμα. Η συνεχής αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης δημιουργεί ισχυρό κίνητρο για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος από την απόκρυψη εισοδημάτων για φορολογικούς σκοπούς, σε σχέση με το αναλαμβανόμενο κάθε φορά ρίσκο, είναι μεγάλο και οδηγεί σε περιορισμό της ηθελημένης συμμόρφωσης. Αυτό προκύπτει από έρευνες του ΟΟΣΑ το 2015 σύμφωνα με τις οποίες εκτιμάται ότι για χώρες με υψηλά ποσοστά παραοικονομίας, όπως η Ελλάδα, οι ανώτατοι συντελεστές της καμπύλης Laffer (από την οποία είναι δυνατόν να προσδιοριστεί η σχέση φορολογικών συντελεστών και εσόδων), διαμορφώνονται προς τα κάτω, κυρίως λόγω του υψηλού βαθμού υποκατάστασης μεταξύ της νόμιμης και της σκιώδους οικονομίας. Σε αυτό το σημείο σημειώνεται ότι η υπερφορολόγηση αποτελεί βασικό εμπόδιο σε οποιαδήποτε επενδυτική προσπάθεια. Πιο συγκεκριμένα, η υπερφορολόγηση καθιστά τη χώρα μας μη ελκυστική σε εγχώριες και ξένες επενδύσεις, με αποτέλεσμα να συρρικνώνεται η φορολογική βάση και να αυξάνεται η φορολογική επιβάρυνση όσων επιλέγουν να δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, ενώ πολλές νέες εταιρίες επιλέγουν την ίδρυση ή τη μετεγκατάσταση τους στο εξωτερικό, όπως και έγινε με αρκετά παραδείγματα

«μετακόμισης» στη Βουλγαρία.

Διαχρονικά, η Ελλάδα παρουσιάζει υπερβολικά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολουμένων και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Εκτιμάται σύμφωνα με τις στατιστικές αρχές της eurostat ότι το ύψος της αυτοαπασχόλησης στην Ελλάδα είναι διπλάσιο του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Το 2014 ήταν στο 34% της συνολικής απασχόλησης, με τον πρωτογενή τομέα και τα επιστημονικά/τεχνικά επαγγέλματα να έχουν την πρωτοκαθεδρία. Ενδεικτικό επίσης είναι ότι στην Ελλάδα το ποσοστό των απασχολουμένων σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-9 ατόμων) ανέρχεται σε 59% του συνόλου των απασχολουμένων, έναντι 29% του μέσου όρου της Ε.Ε. Επίσης, το ποσοστό των απασχολουμένων σε μεγάλες επιχειρήσεις άνω των 250 εργαζομένων ανέρχεται σε 13% για την Ελλάδα, έναντι 33% του μέσου όρου της Ε.Ε. Η διάρθρωση αυτή της οικονομίας αναπτύχθηκε ως επακόλουθο των κινήτρων που δοθήκαν ιστορικά από την πολιτεία και ευνοούσαν κυρίως την αυτοαπασχόληση και τη δημιουργία μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Η διάρθρωση αυτή δυσχεραίνει τη δυνατότητα φορολογικού ελέγχου, διότι ο έλεγχος και η τεκμηρίωση των αντίστοιχων εισοδημάτων αποτελούν εξαιρετικά περίπλοκη και δύσκολη διαδικασία, ενώ συγχρόνως ευνοούν την απόκρυψη εισοδημάτων εκ μέρους των αυτοαπασχολουμένων. Η θετική σχέση που υπάρχει μεταξύ της εκτεταμένης αυτοαπασχόλησης, της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, από τη μία, και του σημαντικού μεριδίου των μικρών επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία και της παραοικονομίας, από την άλλη, καταδεικνύεται και από τη συγκριτική ανάλυση της Ελλάδας με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με δημοσίευση του IOBE το 2012 για την αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα, η συσχέτιση μεταξύ παραοικονομίας και απασχόλησης σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-9 ατόμων) παρουσιάζεται να είναι μεν θετική, αλλά όχι ιδιαίτερα ισχυρή. Αντίθετα, για την περίπτωση της αυτοαπασχόλησης, η συσχέτιση με την παραοικονομία εμφανίζεται να είναι σημαντικά ισχυρότερη.

Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας έχει διαπιστωθεί να είναι το μορφωτικό και πολιτισμικό επίπεδο του πληθυσμού. Όπως επισημαίνει ο Ν. Τάτσος το 2001 για χάρη του IOBE το μέγεθος του μορφωτικού επιπέδου είναι αντιστρόφως ανάλογο της τάσεως

για φοροδιαφυγή. Σημαντικός λόγος για την απόδειξη αυτής της σχέσης, είναι ότι οι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου φορολογούμενοι δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι τα έσοδα από τους φόρους που καταβάλλονται χρησιμεύουν για την κάλυψη του κόστους παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που ικανοποιούν συλλογικές ανάγκες. Ακόμη, υπάρχει η τάση για την ανάδειξη του ιδιωτικού συμφέροντος ενώ εκλείπει η συναίσθηση ως προς το κοινωνικό συμφέρον. (Τάτσος, Ν. (2001). Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αθήνα, Εκδόσεις)

Τέλος, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το πολιτικό σύστημα κατέχει σημαντικό ρόλο τόσο στις αποφάσεις όσο και στις αλλαγές. Αρχικά παρατηρείται ότι στην Ελλάδα της κρίσης οι κυβερνήσεις τείνουν να αλλάζουν αρκετά γρήγορα, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει χάραξη κοινής πολιτικής επάνω σε ζητήματα σημαντικής θέσης, όπως το φορολογικό σύστημα. Αυτός ο παράγοντας ελλοχεύει κινδύνους καθότι επέρχεται σύγχυση και στο επίπεδο των φορολογουμένων καθώς και στο επίπεδο των της οργάνωσης των φοροτεχνικών υπηρεσιών. Οι φοροτεχνικές υπηρεσίες χάνουν την κρατική υποστήριξη την οποία οφείλουν να έχουν και σαν αποτέλεσμα το επίπεδο εξειδίκευσης, ο εξοπλισμός με ηλεκτρονικά μέσα και η οργάνωση να εκλείπουν. Η συχνές αλλαγές του πολιτικού συστήματος δημιουργούν την εντύπωση για σπατάλες και λανθασμένο τρόπο δαπάνης των δημοσίων εσόδων. Έχει παρατηρηθεί ότι όσο περισσότερο συνετή και ορθολογική είναι η διαχείριση του δημοσίου χρήματος, τόσο μικρότερη είναι η τάση των φορολογουμένων για φοροδιαφυγή.

2.2.2 Συνέπειες Φοροδιαφυγής

Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής το οποίο αποτελεί την αντιδραστική συμπεριφορά των φορολογουμένων, είναι υπεύθυνο για την δυσμενή λειτουργία της οικονομίας και την

μη επίτευξη των στόχων της οικονομικής πολιτικής. Οι συνέπειες που παρουσιάζονται είναι αρκετές.

Ένα σημαντικό πρόβλημα που αποτελεί φαύλο κύκλο είναι η συνεχής επιβολή πρόσθετων βαρών διαμέσου των υψηλών επιπέδων φορολογίας. Συνδυάζεται με την ανίδεη ενίοτε στάση των φοροδιαφευγόντων, είτε με την μη κοινωνική συνειδητότητα. Καθώς μερικό σύνολο των πολιτών αποφασίζει να φοροδιαφύγει για τους δικούς του λόγους, δημιουργεί σαφώς αντίκτυπο στην απώλεια εσόδων από το κράτος. Το κράτος όμως θέλοντας να καλύψει τα κενά εσόδων που δημιουργούνται κατά αυτόν τον τρόπο, διατηρεί υψηλά επίπεδα φορολογικών συντελεστών με στόχο να βρει τα ισοδύναμα. Ως κατάληξη παρατηρείται να επωμίζονται το βάρος της αύξησης εξολοκλήρου οι νόμιμοι πολίτες, οι οποίοι εξ αρχής δεν ήταν εφάμιλλοι με την ιδέα της φοροδιαφυγής.

Μία αρνητική συνέπεια που συνδέεται με την προηγούμενη φέρει το επωμιζόμενο βάρος της φοροδιαφυγής στις πλάτες του κράτους. Εάν όπως ακριβώς στην προηγούμενη περίπτωση το κράτος δεν αποφασίσει να αυξήσει τον φορολογικό συντελεστή για να καλύψει τα κενά των εσόδων από τους φοροδιαφεύγοντας χωρίς να τιμωρήσει έτσι και τους νόμιμους, απορροφά όλο το αρνητικό ποσοστό μειώνοντας έτσι τα υπόλοιπα διαθέσιμα για την αποπληρωμή των δαπανών. Για να αντιμετωπίσει τα κενά που δημιουργούνται θα διαφύγει σε μη ενδεδειγμένα μέσα όπως είναι η έκδοση νέου χρήματος η οποία γεννά νέα αρνητικά φαινόμενα όπως ο πληθωρισμός, είτε σε δανεισμό όπου τα αποτελέσματα του βιώνουμε σήμερα στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη κατάσταση δημιούργησε μεγέθυνση του δημοσίου χρέους, διαρκή προβλήματα στον προϋπολογισμό, συνεχή προσφυγή σε νέο δανεισμό και δυσμενείς επιδράσεις στη σταθερότητα του εθνικού εισοδήματος.

Έχει παρατηρηθεί ότι όσο μεγαλύτερα παραμένουν τα επίπεδα της φοροδιαφυγής τόσο μειώνεται η δυνατότητα κρατικής παρέμβασης και η αποτελεσματικότητα των μέτρων φορολογικής πολιτικής. Όπως προαναφέρθηκε για την λύση που αποτελεί ο πληθωρισμός, ακόλουθο θα συναποτελεί και το γεγονός της εξουδετέρωσης οποιασδήποτε αντιπληθωριστικής πολιτικής από τη φοροδιαφυγή. Το ίδιο θα ισχύει και

για την πολιτική που εφαρμόζεται για δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος καθώς και για την αποτελεσματικότητα των φορολογικών κινήτρων. Αυτό θα συμβεί διότι εκείνοι οι οποίοι φοροδιαφεύγουν δεν θα έχουν όφελος προσαρμογής στα φορολογικά κίνητρα καθώς ήδη απαλλάσσονται από ένα μεγάλο μέρος της φορολογικής τους επιβάρυνσης. Με αποτέλεσμα το βάρος να μεταφέρεται πάλι στην οικονομική πολιτική. Σε επίπεδο επιχειρήσεων, προκύπτουν ανισότητες οι οποίες ωφελούν τους φοροδιαφεύγοντες και ζημιώνουν τους νόμιμους επιχειρηματίες. Οι φοροδιαφεύγοντες επιχειρηματίες μειώνουν το συνολικό κόστος της επιχείρησής τους καταφέροντας να βρεθούν σε πλεονεκτική θέση έναντι των νόμιμων ανταγωνιστών τους. Αυτό τους επιτρέπει να καθορίζουν τις τιμές των προϊόντων και να αποσπών μεγάλο μέρος των πελατών. Αποτέλεσμα αυτής της ανισότητας και στην προκειμένη περίπτωση αποδέκτης της φοροδιαφυγής είναι ο ανταγωνισμός των αγορών.

Συνέπεια της φοροδιαφυγής αποτελεί και η επιλογή της κρατικής παρέμβασης στην έκβαση των έμμεσων φόρων. Αυτό συμβαίνει διότι η συγκεκριμένη τάξη φόρων δέχεται πιο δύσκολα την αντίδραση των πολιτών που φοροδιαφεύγουν, οπότε αποτελεί πιο βέβαιη πηγή φορολογικών εισφορών. Πέραν τούτου όμως θεωρείται επιζήμια ως επιλογή, διότι αυξάνει την επιβάρυνση των μεσαίων και χαμηλών εισοδηματικών τάξεων ενώ παράλληλα μειώνει την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος.

Όπως και σε όλους τους τομείς, έτσι και στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής ισχύει η ανθρωπιστική τοποθέτηση που θέλει «το κακό να γεννά κακό». Η διόγκωση του φαινομένου και η δημιουργία αρνητικών συνεπειών, επηρεάζει και εκείνους που μέχρι πρότινος αντιμετώπιζαν με συνέπεια τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, οδηγώντας τις τάξεις των φοροδιαφευγόντων σε βαθμιαία εξάπλωση.

2.2.3 Τρόποι Μέτρησης της Φοροδιαφυγής

Εφόσον το κράτος έχει μειωμένα έσοδα εξαιτίας της φοροδιαφυγής καταφεύγει σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών και με αυτό τον τρόπο υποκαθιστά τα έσοδα που χάνει από αυτή. Όταν επομένως κάποιος θέλει να υπολογίσει το μέγεθος της φοροδιαφυγής παίρνοντας ως στοιχεία τους αυξημένους λόγω φοροδιαφυγής φορολογικούς συντελεστές, πιθανώς τα αποτελέσματα του να δείχνουν μεγαλύτερη φοροδιαφυγή από τη πραγματική. Άρα αποτελεί πρόβλημα στη μέτρηση του φαινομένου το ίδιο το φορολογικό σύστημα. Κάποιοι μέθοδοι της φοροδιαφυγής είναι :

Μέθοδος εθνικών λογαριασμών που υπολογίζει την απόκλιση στο εισόδημα που δηλώνεται στις φορολογικές αρχές (Δ.Ο.Υ. και στο εισόδημα που καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς).

Μέθοδος σταθερού λόγου - φόρου προς το ΑΕΠ.

Μέθοδος της απόκλισης μεταξύ πραγματικών και δυνητικών φορολογικών εσόδων.

Μέθοδος των οικογενειακών υπολογισμών που υπολογίζει την απόκλιση μεταξύ της οικογενειακής δαπάνης και του συνολικού δηλωθέντος οικογενειακού εισοδήματος.

3. Εξετάζοντας την Παραοικονομία

3.1 Η Διάκριση Μεταξύ της Παραοικονομίας και της Φοροδιαφυγής

Πολλοί συνδέουν τη φοροδιαφυγή με την παραοικονομία και προστρέχουν στη μελέτη της τελευταίας για να συμπεράνουν το μέγεθος της ενδεχόμενης φοροδιαφυγής, κάνοντας χρήση διάφορων a priori παραδοχών. Η φοροδιαφυγή είναι μέρος τόσο της παραοικονομίας όσο και της επίσημης οικονομικής δραστηριότητας και αξίζει να σημειωθεί ότι μέρος της παραοικονομίας, παρά το γεγονός ότι δεν καταγράφεται επισήμως, καταλήγει στην καταβολή φόρων, μέσω των μεταγενέστερων συναλλαγών

με τη φανερή οικονομία. Οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, ενώ τα αντίστοιχα εισοδήματα δεν δηλώνονται και οι αντίστοιχοι έμμεσοι φόροι δεν αποδίδονται στις φορολογικές αρχές.

Βάσει λοιπόν των ανωτέρω αρχών, υπάρχει το φαινόμενο της παραοικονομίας χωρίς την ταυτόχρονη ύπαρξη της φοροδιαφυγής. Αυτό αποτελεί την οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, και ως εκ τούτου δεν αποτελεί μέρος της επίσημης οικονομίας, ενώ τα εισοδήματα από τις δραστηριότητες αυτές δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι αποδίδονται στις φορολογικές αρχές. Αφορά δραστηριότητες σχετικά νέες, για τις οποίες δεν έχει διαμορφωθεί ακόμη το πλαίσιο για την καταγραφή τους.

Στον αντίποδα υπάρχει και η λειτουργία της φοροδιαφυγής χωρίς την συνύπαρξη της με την παραοικονομία. Τέτοιο φαινόμενο συντελεί η οικονομική δραστηριότητα, της οποίας η προστιθέμενη αξία καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, αλλά τα αντίστοιχα εισοδήματα δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι δεν αποδίδονται στις φορολογικές αρχές (π.χ. οικοδομική δραστηριότητα, αγροτική παραγωγή). Καθώς ακόμη και η φοροδιαφυγή που δεν συνδέεται με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα, π.χ. φοροδιαφυγή στις μεταβιβαστικές πληρωμές, φορολογία κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών, στα τέλη κυκλοφορίας.

3.2 Προσδιοριστικοί Παράγοντες

Οι Schneider και Enste παρατηρούν στη δημοσίευσή τους για την παραοικονομία το 2000 ότι όσο μεγαλύτερη η διαφορά ανάμεσα στο συνολικό κόστος της εργασίας στην επίσημη οικονομία και τα κέρδη μετά από φόρους (στην εργασία), τόσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο για να αποφευχθεί αυτή η διαφορά και να υπάρξει εργασία υπό τη σκιά της παραοικονομίας. Σε αυτό τους οδήγησε μια μακροοικονομική ανάλυση του Norman V. Loayza το (Loayza, N. V. (1996, December). The economics of the informal sector: a simple model and some empirical evidence from Latin America. In Carnegie-

Rochester conference series on public policy (Vol. 45, pp. 129-162). North-Holland.) όπου παρατηρήθηκε ότι δεδομένου ότι η διαφορά αυτή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και το επίπεδο της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης, αυτά θεωρούνται να είναι και τα βασικά χαρακτηριστικά για την ύπαρξη της παραοικονομίας. Αυτό υποστηρίζεται και από τον Παυλόπουλο λίγο παλαιότερα το 1987 και από τον Smith το 1986 καθώς θεωρούν ότι σε μια οικονομική συναλλαγή πάντα υπάρχουν αμφότερα συμφέροντα για την απόκρυψη του συνόλου της συναλλαγής με σκοπό την χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση. (Smith, V. L. (1986). Experimental methods in the political economy of exchange. *Science*, 234(4773), 167-173.)

Ένας άλλος παράγοντας τον οποίο συμμερίζονται και διεθνείς ερευνητές του φαινομένου αποτελεί ο βαθμός αποδοχής της κρατικής εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα, όταν ο πολίτης θεωρεί ότι το κράτος διαμέσου της φορολογικής επιβάρυνσης επιθυμεί να περιορίσει τους κόπους του και την ανάγκη του για εξέλιξη, αποφασίζει να αναπτύξει δραστηριότητες στα πλαίσια της παραοικονομίας. Το αντίθετο μπορεί να συμβεί εάν ο πολίτης αποδέχεται το κράτος ως βοηθό του στην αύξηση της δικής του ευημερίας και του κοινού καλού. Η ψυχολογική αυτή στάση συνήθως συναντάται με τον όρο «φορολογική συνείδηση».

Αυτό που οι διεθνείς αποκαλούν αγορά εργασίας (όπως ο Schneider) εδώ εξετάζεται ως επίπεδο ανεργίας. Με την διαφορά ότι εκείνοι εξετάζουν και το ωράριο εργασίας ως παράγοντα και ιδίως στην Γαλλία και στην Γερμανία. Στις αγορές όπου το ωράριο φαίνεται να είναι μειωμένο και κατ' εξακολούθηση και οι αποδοχές, παρατηρείται να υπάρχει αρκετός χρόνος για αναπλήρωση της χαμένης εργασίας με τη μορφή της παραοικονομίας. Για την ανεργία προκύπτει ότι εφόσον τα επιδόματα ανεργίας θεωρούνται ικανοποιητικά να εξασφαλίσουν ένα καλό εισόδημα, αυτομάτως θα υπάρξει προθυμία για την ταυτόχρονη ανάληψη ανεπίσημης εργασίας με χαμηλότερο επίπεδο αμοιβής. Το κοινό στοιχείο και των δύο περιπτώσεων είναι ο χρόνος.

Ένας άλλος παράγοντας θεωρείται να είναι οι θεσμικοί έλεγχοι. Όπως και σε διεθνές επίπεδο έτσι και στην Ελλάδα κάποιες οικονομικές δραστηριότητες παραμένουν παράνομες όπως η τοκογλυφία και τα παράνομα παίγνια. Εξίσου περιορισμοί τίθενται και σε κάποιες άλλες οικονομικές δραστηριότητες για λόγους κοινωνικοοικονομικούς όπως η προστασία εργασίας και η προστασία του περιβάλλοντος. Τέτοιου είδους απαγορεύσεις και περιορισμοί τείνουν να ωθούν τους πολίτες στην παραοικονομία εφόσον καθιστούν διάφορες ελκυστικές πράξεις ως παραβατικές.

Τροχοπέδη στην εμφάνιση της παραοικονομίας αποτελεί και η αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών του κράτους. Πέραν της φορολογικής ηθικής καθώς και του μεγέθους της φορολογικής επιβάρυνσης, σημαντικό ρόλο έχουν και οι δυνατότητες τις οποίες παρέχει ο κρατικός μηχανισμός στην ένταση της παραοικονομίας για την ύπαρξη τέτοιων δραστηριοτήτων. Αντίθετα όσο ευνοϊκές και αν είναι οι συνθήκες του φορολογικού συστήματος στην δραστηριοποίηση των πολιτών στον τομέα της παραοικονομίας, ένα οι μηχανισμοί ελέγχου λειτουργούν αποτελεσματικά θα μειωνόταν η ανάληψη ενός τέτοιου ρίσκου. Σύμφωνα με μια έρευνα από τον O'Higgins (O'Higgins, M. (1981). Aggregate Measures of Tax Evasion: An Assessment-I. BTR, 286.) , διαπιστώθηκε ότι το μέγεθος της παραοικονομίας παρουσιάζει μια σχέση θετική με την οικονομική μεγέθυνση της κάθε χώρας. Συγκεκριμένα απέδειξε ότι τα άτομα χαμηλών εισοδημάτων διαφεύγουν στην παραοικονομία του τριτογενή τομέα επωφελούμενα των χαλαρών ελεγκτικών μέσων. Τα αποτελέσματα τη έρευνας έδειξαν μια θετική σχετική μεταξύ των μεταβολών του Α.Ε.Π. και της παραοικονομίας καθώς και μια μικρότερη αλλά θετική σχέση με τον πληθωρισμό.

3.3 Συνέπειες παραοικονομίας

Το φαινόμενο της παραοικονομίας παρουσιάζει εξίσου αρνητικές συνέπειες, κυρίως στην άσκηση οικονομικής πολιτικής. Άξιο αναφοράς ωστόσο παρουσιάζεται και το γεγονός ότι αρκετοί ερευνητές του φαινομένου έχουν διακρίνει και ορισμένες θετικές

συνέπειες του φαινομένου, κυρίως για την κυβερνητική πολιτική, οι οποίες εξυπηρετούν βραχυχρόνιους στόχους.

Ως βασική αρνητική συνέπεια παρουσιάζει ο Peter S. Spiro στο δέκατο κεφάλαιο της δημοσίευσης του για την παραοικονομία την αναξιοπιστία των επίσημων στατιστικών σειρών της οικονομικής ανάπτυξης. Σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη τα οποία χρησιμεύουν για το σχεδιασμό της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής, φαίνονται διαστρεβλωμένα λόγω της ύπαρξης ανεπίσημου τμήματος στην συνολική οικονομική δραστηριότητα. Τέτοια μεγέθη είναι το Α.Ε.Π., οι αποταμιεύσεις, το επίπεδο των τιμών, η απασχόληση, οι επενδύσεις κ.λπ. Η αναξιοπιστία που εμφανίζεται στην εκτίμηση των μεγεθών δεν περιορίζεται μόνο εκεί αλλά φαίνεται να επηρεάζει και την εκτίμηση των ρυθμών μεταβολής τους. Εξαιτίας αυτής της αναποτελεσματικότητας η οποία ευθύνεται για την άσκηση λανθασμένης οικονομικής πολιτικής, εμφανίζονται συνήθως αποτελέσματα αυτής, αντίθετα των επιδιωκόμενων.

Η παραοικονομία δείχνει να επηρεάζει και τα αποτελέσματα μιας δημοσιονομικής πολιτικής. Αυτό προκύπτει από την μείωση των φορολογικών εσόδων που θα κατέληγαν στα δημόσια ταμεία σε διαφορετική περίπτωση πέραν της παραοικονομίας. Κατά συνέπεια επηρεάζονται και οι δημόσιες δαπάνες οι οποίες για ευνόητους λόγους αναγκάζονται να φέρουν μια περιοριστική μορφή. Επίσης ζημιώνεται και η δυνατότητα επηρεασμού του Α.Ε.Π. λόγω των χαμηλότερων ποσοστών των εσόδων και των δαπανών.

Οι συνέπειες της παραοικονομίας φαίνεται να αγγίζουν και την νομισματική πολιτική εξίσου το ίδιο. Αρχικά για τον ίδιο λόγο για τον οποίο η δημοσιονομική πολιτική έχει αναποτελεσματική λειτουργία και δεν είναι άλλος από τα λανθασμένα στατιστικά στοιχεία. Ακόμη παρατηρείται μείωση της ελαστικότητας ζήτησης του χρήματος σε σχέση με το επιτόκιο και αυτό διότι στις οικονομικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στα όρια της παραοικονομίας οι συναλλαγές ολοκληρώνονται με μετρητά. Κάτι που επίσης δημιουργεί ασταθές πεδίο για την οποιαδήποτε εφαρμογή νομισματικής πολιτικής είναι το γεγονός ότι παράλληλα με την παρα-αγορά των

προϊόντων, δημιουργείται και παρα-αγορά χρήματος. Παραδείγματα τέτοια αποτελούν η τοκογλυφία, οι παράνομες πωλήσεις συναλλάγματος και η κυκλοφορία πλαστών χαρτονομισμάτων.

Από τις προηγούμενες συνέπειες προκύπτει ότι η ύπαρξη παραοικονομίας δημιουργεί και στρεβλώσεις ανάμεσα στην πραγματική κατανομή του εισοδήματος και σε εκείνη που δείχνουν τα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Αυτό συμβαίνει διότι η παραοικονομία επιδρά με διαφορετικό τρόπο ανάμεσα σε μισθωτούς και εργοδότες αλλά ακόμη και στις ίδιες τις ομάδες αρκετές φορές. Το παράξενο εδώ φαίνεται να είναι το ότι η παραοικονομία δεν βοηθάει τόσο στην ανεύρεση εργασίας του άνεργου πληθυσμού αλλά εξυπηρετεί περισσότερο αυτούς που ήδη έχουν μια εργασία και κατέχουν ειδικευση την οποία μπορούν να εφαρμόσουν και σε λοιπές οικονομικές δραστηριότητες.

Το φαινόμενο φαίνεται να επηρεάζει τους φορείς στη λήψη σωστών αποφάσεων σε ζητήματα στρατηγικών απασχόλησης. Με την ύπαρξη της παραοικονομίας προκύπτει η υπερεκτίμηση του μεγέθους της ανεργίας. Αυτό συμβαίνει με άτομα που εμφανίζονται ως άνεργοι, ενώ στην πραγματικότητα εργάζονται στον τομέα της παραοικονομίας. Το ίδιο συμβαίνει και με άτομα που έχουν και δεύτερη απασχόληση πέραν της επίσημης απασχόλησης τους. Το μέγεθος στο οποίο υπάρχει το φαινόμενο της παραοικονομίας σε μία χώρα φαίνεται να επηρεάζει και την κλαδική πολιτική. Στο βαθμό που οι οικονομικές αυτές δραστηριότητες επηρεάζουν τους δείκτες παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας οδηγούν σε λανθασμένες εκτιμήσεις για τους επίσημους δείκτες για τη διάρθρωση της παραγωγής.

Στον αντίποδα πολλοί οικονομολόγοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η παραοικονομία έχει ως φαινόμενο και θετικές συνέπειες, κυρίως για τα συμφέροντα της κρατικής πολιτικής και ορισμένων κοινωνικών ομάδων. Η θετική συμβολή της εδώ εντοπίζεται στο γεγονός ότι παρουσιάζει μια πρόσθετη ευημερία, η οποία δημιουργείται στα πλαίσια του χάσματος ανάμεσα στην επίσημη και την ανεπίσημη οικονομία.

Η παραοικονομία φαίνεται να λειτουργεί θετικά και για την προσωρινή επούλωση της ανεργίας. Με αυτού του είδους τις οικονομικές δραστηριότητες φαίνεται να δημιουργούνται θέσεις εργασίας, συνήθως μερικής απασχόλησης, οι οποίες καλύπτονται από έναν πρόσθετο αριθμό ατόμων. Μερικά άτομα από αυτό το σύνολο πιθανολογείται να μην βρίσκουν επίσημη απασχόληση οπότε καταφέρνουν με αυτό τον τρόπο να κερδίσουν έναν χαμηλό μισθό.

Το φαινόμενο φαίνεται να συνεισφέρει και στην αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας. Αυτό επιτυγχάνεται λόγω της έλλειψης ελεγκτικών μηχανισμών εκτός των μητροπολιτικών κέντρων καθώς και στην ανάπτυξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων οι οποίες στηρίζονται στην ανεπίσημη οικονομία, στα όρια αυτά.

Ορισμένες φορές παρατηρείται η ανάπτυξη του ανταγωνισμού μέσω της παραοικονομίας. Το φαινόμενο εδώ συμβάλει στο γεγονός ότι οι εταιρίες που δρουν εκτός των ορίων της φορολογικής επιβάρυνσης, επιλέγουν πιο ανταγωνιστικές πολιτικές. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται τα κρατικά εμπόδια και οι λοιποί περιορισμοί. Ως αποτέλεσμα αυξάνεται ο γενικός ανταγωνισμός καθώς και οι εξαγωγές των επιχειρήσεων.

Τέλος, η παραοικονομία λειτουργεί και ως ρυθμιστής της αβέβαιης αγοράς και των μεταβατικών πολιτικών. Υποστηρίζεται από αρκετούς οικονομολόγους το γεγονός ότι σε καιρούς με δύσκαμπτες δομές καθώς και σε περιόδους προσαρμογών, δεν μπορεί να αγνοηθεί η ασφάλεια που παρέχει ως λύση σταθερότητας η δράση της παραοικονομίας.

3.4 Τρόποι Μέτρησης

Η παραοικονομία αφήνει τα ίχνη στην οικονομική ζωή. Εξαιτίας της αναποτελεσματικότητας που δημιουργεί την άσκηση της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής κρίθηκε αναγκαίος ο προσδιορισμός και η μέτρηση της.

Με βάση το κριτήριο της προέλευσης των δεδομένων κατά των Τάτσος Ν. (2001). Οι μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες. Στις άμεσες

μεθόδους οι ερωτώμενοι φανερώνουν προσωπικά στοιχεία για την παραοικονομία ενώ στις έμμεσες γίνεται μελέτη των μακροοικονομικών μεγεθών για τον προσδιορισμό της παραοικονομικής δραστηριότητας .

Οι άμεσες και οι έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας λαμβάνουν υπόψιν τους έναν μόνο δείκτη ο οποίος και εντοπίζει όλα τα αποτελέσματα της παραοικονομίας και τα αποτελέσματα αυτά βεβαίως εμφανίζονται, εν παραγωγή στην αγορά εργασίας αλλά και στην αγορά χρήματος.

3.4.1 Άμεσες μέθοδοι μέτρησης παραοικονομίας

Οι άμεσες μέθοδοι αφορούν κυρίως έρευνες που προέρχονται με τη χρήση ερωτηματολογίων σε προσωπικό επίπεδο. Έχουν ως βάση τη δειγματοληπτική έρευνα και εξετάζουν τον τρόπο συμπεριφοράς των ατόμων. Οι άμεσες μέθοδοι παρουσιάζουν πλεονεκτήματα όπως :

Χρησιμοποιούν κατάλληλες ερωτήσεις επιτυγχάνοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά και κατά συνέπεια αξιοπιστία στην έρευνα

Είναι μία εναλλακτική μέθοδος που τα αποτελέσματά τους είναι δυνατόν να συγκριθούν με έμμεσους μεθόδους . Ωστόσο, παρουσιάζουν μεγάλα μειονεκτήματα όπως :

Το υψηλό κόστος για την έρευνα

Η παραπληροφόρηση και η απόρριψη στοιχείων των ερωτηθέντων Άρνηση για συμμετοχή σε τέτοιου είδους έρευνες

3.4.2 Έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας

Οι έμμεσες μέθοδοι αποτελούν μακροοικονομικές προσεγγίσεις και είναι δύο ειδών. Είναι οι μέθοδοι των δεικτών και οι μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων.

Παρουσιάζουν το πλεονέκτημα ότι δεν απαιτούν υψηλό κόστος διεξαγωγής αλλά από την άλλη πλευρά μειονεκτούν ότι:

Οι υποθέσεις στις οποίες στηρίζονται δεν ελέγχονται από την θεωρία. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούν παρουσιάζουν προβλήματα και

Στα οικονομετρικά υποδείγματα υπάρχουν αδυναμίες όπως η ανεπαρκής εξειδίκευση που κάνουν τα συμπεράσματα αβέβαια.

Οι μέθοδοι δεικτών ανάλογα με το είδος των ενδείξεων διακρίνονται σε :

A) Μεθόδους αποκλίσεων μεταξύ του εισοδήματος και της δαπάνης.

Αποκλείσεις μακροοικονομικές που αφορούν την οικονομία συνολικά και συγκεκριμένα μελετώνται οι αποκλείσεις του ΑΕΠ , οι οποίες προκύπτουν από τις τρεις μεθόδους μέτρησης (Μέθοδο δαπάνης, μέθοδο εισοδήματος και μέθοδο προϊόντος). Επίσης, αποκλείσεις μικροοικονομικές που αφορούν τα νοικοκυριά τα οποία προκύπτουν από δειγματοληπτικές έρευνες. Η απόκλιση εισοδήματος- δαπάνης αποτελεί δείκτη μέτρησης της παραοικονομίας γιατί θεωρεί ότι τμήμα ή ολόκληρο το εισόδημα ενός ατόμου , είτε προέρχεται από την επίσημη οικονομία είτε από την ανεπίσημη είναι πιθανόν να μην δηλωθεί ενώ ταυτόχρονα ένα μέρος του εισοδήματος αυτού θα δαπανηθεί στην επίσημη οικονομία.

B) Μεθόδους αποκλίσεων μεταξύ επίσημου και θεωρούμενου ως πραγματικού ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού Θεωρείται ότι η αιτία στις μεταβολές στο ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού είναι μόνο η αδήλωτη εργασία και ότι η παραγωγικότητα της εργασίας είναι γνωστή για την επίσημη και την ανεπίσημη οικονομία για να μπορεί να υπολογιστεί το προϊόν που παράγεται στην οικονομία.

Γ) Μεθόδους νομισματικών δεικτών.

Μελετούν την απόκλιση μεταξύ της κανονικής και της πραγματικής κυκλοφορίας χρήματος. Οι μέθοδοι νομισματικών τιμών διακρίνονται σε:

Μέθοδος κυκλοφορίας τραπεζογραμμάτιων μεγάλης αξίας Μέθοδος σταθερού λόγου μετρητών - καταθέσεων

Συναλλαγματική μέθοδος .

Μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων

Οι μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων είναι τεχνικές που μετρούν το μέγεθος της οικονομίας διαχρονικά. Τα υποδείγματα που στηρίζονται στη ζήτηση χρήματος έχουν ως βασική ιδέα ότι οι συναλλαγές στη παραοικονομία γίνονται με μετρητά, μετρούν τη μεταβολή της οικονομίας και όχι το απόλυτο μέγεθος της και γίνονται υποθέσεις για το μέγεθος παραοικονομίας σε κάποιο έτος μέσα στην εκτιμώμενη περίοδο. Κατά τον Τάτσο Ν. (2001) διακρίνονται σε:

Μέθοδος Tanzi όπου εκτιμά τη παραοικονομία από τη πλευρά ζήτησης χρήματος.

Μέθοδος του πανεπιστημίου Leicester όπου χρησιμοποιεί μία συνολική συνάρτηση ζήτησης χρήματος

Μέθοδος του πανεπιστημίου Ζυρίχης μετρά την παραοικονομία μέσω μίας συνάρτησης ,όπου η παραοικονομία είναι η εξαρτημένη μεταβλητή.

Άλλα οικονομετρικά υποδείγματα είναι:

Το υπόδειγμα της κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος όπου γίνεται η υπόθεση ότι η κατανάλωση αυτού αυξάνεται παράλληλα με το πραγματικό ΑΕΠ. Επίσης τα υποδείγματα των πολυμεταβλητών συστημάτων εξισώσεων όπου γίνεται συσχέτιση των επιδράσεων που επηρεάζουν την παραοικονομία με μεταβλητές όπου η παραοικονομία ασκεί επιδράσεις.

Όλες οι μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής εμφανίζουν δυσκολίες και καμία δεν είναι τέλεια. Είναι καλό λοιπόν ο ερευνητής να εφαρμόζει ποικιλία μεθόδων έτσι ώστε η μία να συμπληρώνει την άλλη και τα αποτελέσματα να είναι περισσότερο έγκυρα και αξιόπιστα (Schneider F. , 1990).

B: Εμπειρικό Μέρος

Μεθοδολογία

Η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος αποτελεί μια μέθοδο λήψης αποφάσεων στην οποία η οποία εντοπίζει τα συσχετικά γεγονότα και τις σχέσεις που τα διέπουν. Με την συγκεκριμένη μέθοδο είμαστε σε θέση να ξεπεράσουμε τα όποια ελλείμματα που παρουσιάζει η χρήση αποκλειστικά της λογικής στην λήψη αποφάσεων, δίνοντας την δυνατότητα να αναλυθεί ένα σύνθετο πρόβλημα σε επιμέρους πιο απλά προβλήματα και με την μέθοδο της απαγωγής να διευκρινίζονται οι σχέσεις που διέπουν τους διάφορους παράγοντες που το επηρεάζουν. Επιπρόσθετα αποτελεί μια θεωρία μέτρησης μέσω συγκρίσεων κατά ζεύγη, η οποία βασίζεται στις αποφάσεις ειδικών για την δημιουργία κλίμακας προτεραιοτήτων στην οποία θα στηριχθεί μια λήψη απόφασης.

Η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος αποτελείται από τρία μέρη. Αρχικά, το πρώτο σκέλος περιλαμβάνει την αναγνώριση και οργάνωση των στόχων της απόφασης, των κριτηρίων που θέτουμε, των περιορισμών κάθε επιλογής καθώς και πιθανές εναλλακτικές. Έπειτα, την σύγκριση των σχετικών δεδομένων κατά ζεύγη σε κάθε επίπεδο και τέλος την σύνθεση η οποία προκύπτει από τον αλγόριθμο των επιμέρους αποτελεσμάτων από τις συγκρίσεις κατά ζεύγη. (Saaty, T. L. (1988). What is the analytic hierarchy process? In *Mathematical models for decision support* (pp. 109-121). Springer, Berlin, Heidelberg.) Πιο αναλυτικά, αρχικά πρέπει να προσδιοριστεί το πρόβλημα και τις πληροφορίες που υπάρχουν γύρω από αυτό. Έπειτα, καθορίζεται η ιεραρχία η οποία θα ακολουθηθεί για την λήψη της απόφασης. Έτσι, στο πρώτο επίπεδο της ιεραρχίας βρίσκεται ο στόχος που θέλουμε να επιτελέσει, έπειτα στο ενδιάμεσο επίπεδο περιλαμβάνονται τα κριτήρια από τα οποία εξαρτώνται τα στοιχεία των επόμενων επιπέδων, και τέλος εναλλακτικές προτάσεις. Στο επόμενο στάδιο, κατασκευάζεται ένας πίνακας στο οποία συγκρίνονται στοιχεία κατά ζεύγη. Κάθε στοιχείο του ανώτερου επιπέδου συγκρίνεται το αντίστοιχο του ακριβώς επόμενου. Από τις συγκρίσεις αυτές προκύπτουν συγκεκριμένες προτεραιότητες για την λήψη της απόφαση. Στο επόμενο βήμα, σταθμίζονται οι

προτεραιότητες που προέκυψαν με αυτές που προκύπτουν από τις συγκρίσεις στο ενδιάμεσο επίπεδο. Ακολουθείται αυτή η διαδικασία για κάθε στοιχείο και προκύπτει η καθολική προτεραιότητα του, φτάνοντας στις τελευταίες προτεραιότητες που προκύπτουν από τις συγκρίσεις στοιχείων από το τελευταίο επίπεδο. (Saaty, T. L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. International journal of services sciences, 1(1), 83-98.)

Έτσι, η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος αποτελεί μια από τις πλέον επίσημες μεθόδους λήψης αποφάσεων την οποία διέπει η λογική και η ακρίβεια στην μεθοδολογία της. (Saaty, T. L. (1994). Fundamentals of decision making and priority theory with the analytic hierarchy process. RWS publications).

Δείγμα

Το ερωτηματολόγιο το έλαβα έτοιμο από τον επιβλέποντα καθηγητή μου τον κύριο Μιχαήλ Διακομιχάλη. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Χαϊδαρίου το διάστημα 10/05/2022 μέχρι και 30/08/2022. Τα Ερωτηματολόγια δόθηκαν προσωπικά είτε με email σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες ερωτώμενων, συγκεκριμένα σε Δημοσίους υπαλλήλους, (εργαζόμενους στο Δήμο ή στην Περιφερειακή Ενότητα), σε Τραπεζικούς υπαλλήλους και σε Εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Συνολικά μοιράστηκαν 130 Ερωτηματολόγια. Από αυτά απαντήθηκαν 29 από δημόσιους υπαλλήλους (ΟΤΑ) δηλαδή, σε σύνολο 90 υπαλλήλων που υπηρετούν στο Δήμο Χαϊδαρίου, (ποσοστό δείγματος 32% του συνόλου), 31 από τραπεζικούς υπαλλήλους σε σύνολο 50 που εργάζονται στις τράπεζες της περιοχής (ποσοστό δείγματος 62% του συνόλου), και τέλος 30 από εκπαιδευτικούς, σε σύνολο 330 που εργάζονται στην περιοχή (ποσοστό δείγματος 9% του συνόλου των εκπαιδευτικών). Η καταχώρηση και η επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε με το Λογισμικό Expert Choice. Οι βασικές κατηγορίες του ερωτηματολογίου είναι η Έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα της Ελληνικής Νομοθεσίας, η Ατιμωρησία, η Υπερβολική φορολόγηση και τέλος η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων.

Η έλλειψη παιδείας αποτελεί ένα από τα κριτήρια, και πιο ειδικά η φορολογική αγωγής καθώς τα άτομα με φορολογική αγωγή πιστεύουν στην φορολογία ενώ κατανοούν πως είναι το βασικό μέτρο ενός κράτους για την κάλυψη των εξόδων που συνεπάγεται η

παροχή πληθώρα κοινωνικών υπηρεσιών. Η πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας για την φορολογία από την άλλη αποτελεί καίριο κριτήριο καθώς από την μια άτομα με υψηλά εισοδήματα είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν κενά και αστάθειες που συνεπάγεται αυτή η πολυπλοκότητα, ενώ οι προσπάθειες για έλεγχο της εύρυθμης και έννομης λειτουργίας του φορολογικού συστήματος γίνονται πολύ δύσκολες. Επιπλέον, η ατιμωρησία που παρατηρείται αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα για φοροαποφυγή και φοροδιαφυγή καθώς σε συνδυασμό με την έλλειψη παιδείας και την πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας, ο επιχειρηματίας ή ιδιώτης τείνει και ο ίδιος να φοροδιαφεύγει γνωρίζοντας πως η πιθανότητα ελέγχου και επιβολής ποινής είναι μικρή. Επιπλέον ένα κριτήριο είναι η υπερβολική φορολόγηση, οι πολλές φορές άνιση φορολόγηση σε αντιστοίχιση με τα εισοδηματικά κριτήρια αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την φοροδιαφυγή ή φοροαποφυγή του φορολογούμενου. Τέλος η αδιαφάνεια στην διαχείριση των δημοσίων εσόδων αποτελεί κριτήριο καθώς, η επιχείρηση ή ο ιδιώτης να αμφισβητεί τον τρόπο αξιοποίησης των εσόδων που προέρχονται από την φορολογία.

Η κάθε κατηγορία του ερωτηματολογίου αποτελείται από επιπλέον υποκατηγορίες. Οι υποκατηγορίες για την έλλειψη παιδείας είναι η Επιχειρηματική ηθική, η Φορολογική συνείδηση, το Μορφωτικό επίπεδο, η Κουλτούρα φορολογούμενων, για το κριτήριο της πολυπλοκότητας της φορολογίας είναι: οι Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους, τα «Παράθυρα» σε νόμους ή «Νόμιμες» απαλλαγές, η Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων και η γραφειοκρατία. Για το κριτήριο της ατιμωρησίας τέθηκαν οι υποκατηγορίες της σπατάλης του δημοσίου χρήματος, της δωροδοκίας, της κακής διαχείρισης, και του μη απολογισμού διαχείρισης. Για το κριτήριο της υπερβολικής φορολόγησης οι υποκατηγορίες συμπυκνώνονται στις ελαφριές ποινές, εξαγορά των υπεύθυνων εργαζομένων, και η παραγραφή. Τέλος, για το κριτήριο της αδιαφάνειας οι υποκατηγορίες διαμορφώθηκαν ως εξής: υψηλοί συντελεστές φορολόγησης, τεκμήρια φορολόγησης, επιπλέον τακτικοί φόροι και άδικη φορολογική κλίμακα.

Εμπειρικά Αποτελέσματα

Η εμπειρική ανάλυση είναι βασισμένη στο δείγμα που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα με την προαναφερθείσα μεθοδολογία. Σκοπός της εμπειρικής ανάλυσης είναι να εξάγει συμπεράσματα σχετικά με το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής ιδιωτικών και δημοσίων υπαλλήλων στο Δήμο Χαϊδαρίου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που αντλήθηκαν από τα απαντηθέντα ερωτηματολόγια προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα.

"Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η άποψη των Δημοσίων Υπαλλήλων Χαϊδαρίου"

Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τα ερωτηματολόγια σχετικά με τις βασικές αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, λαμβάνοντας υπόψη την άποψη των δημοσίων υπαλλήλων του δήμου Χαϊδαρίου. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες βλέπουμε τα αποτελέσματα τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα στη στήλη "Local" βλέπουμε τις απαντήσεις σε τοπικό επίπεδο, ενώ στη στήλη "Global" σε παγκόσμιο. Οι βασικές αιτίες που εξετάστηκαν είναι η Έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας, η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση. Αυτές οι βασικές αιτίες διαχωρίζονται και σε επιμέρους υποκατηγορίες, τα αποτελέσματα των οποίων παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 1.

Πίνακας 1 Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

		<u>Local</u>	<u>Global</u>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>		0,124	0,124
	Επιχειρηματική ηθική	0,277	0,034
	Φορολογική συνείδηση	0,288	0,036

	Μορφωτικό επίπεδο	0,221	0,027
	Κουλτούρα φορολογούμενων	0,214	0,027
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>		0,154	0,154
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,243	0,037
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,309	0,048
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,209	0,032
	Γραφειοκρατία	0,239	0,037
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>		0,164	0,164
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,296	0,048
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,279	0,046
	Κακή διαχείριση	0,238	0,039
	Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,187	0,031
<i>Ατιμωρησία</i>		0,294	0,294
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,414	0,122
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,376	0,111
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,210	0,061
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>		0,264	0,264
	Υψηλοί συντελεστές φορολόγησης	0,281	0,074
	Τεκμήρια φορολόγησης	0,195	0,051

	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίωση	0,174	0,046
	Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,350	0,093

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των κριτηρίων σχετικά με τις αιτίες τις φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην εξεταζόμενη κοινωνική ομάδα (Δημόσιοι Υπάλληλοι Χαϊδαρίου). Παρατηρούμε πως βάσει αποτελεσμάτων πρώτη είναι η ατιμωρησία και αμέσως επόμενη η υπερβολική φορολόγηση. Η έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων έπονται περίπου με τα ίδια αριθμητικά αποτελέσματα.

Πίνακας 2 ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ (Κοινωνική κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων Χαϊδαρίου)

Έλλειψη παιδείας	0,124
Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας	0,154
Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων	0,164
Ατιμωρησία	0,294
Υπερβολική φορολόγηση	0,264

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα. Το πιο σημαντικό από αυτά τα υποκριτήρια, φαίνεται να είναι οι ελαφριές ποινές και μείωση ποινής και αμέσως επόμενο η Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»). Τα μικρότερα ποσοστά παρατηρήθηκαν στα υποκριτήρια μορφωτικό επίπεδο και κουλτούρα φορολογούμενων, όπου και σημείωσαν την μικρότερη συμφωνία.

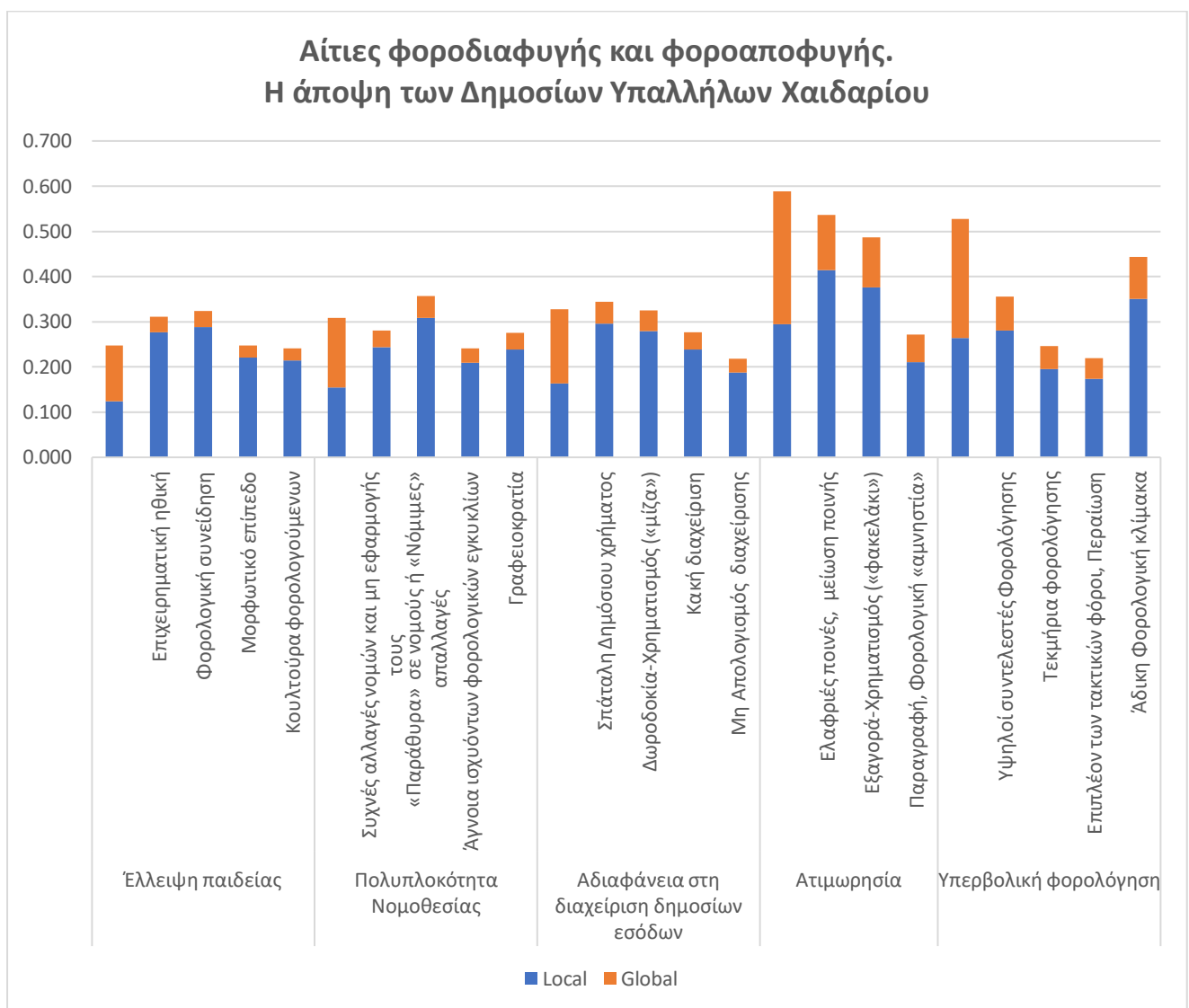
Πίνακας 3 Βαρύτητα υποκριτηρίων (Κοινωνική κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων Χαϊδαρίου)

Επιχειρηματική ηθική	0,034
Φορολογική συνείδηση	0,036
Μορφωτικό επίπεδο	0,027
Κουλτούρα φορολογούμενων	0,027
Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,037
«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,048
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,032
Γραφειοκρατία	0,037
Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,048
Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,046
Κακή διαχείριση	0,039
Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,031
Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,122
Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,111
Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,061
Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης	0,074
Τεκμήρια φορολόγησης	0,051
Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση	0,046
Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,093

Στο γράφημα που παρουσιάζεται στην εικόνα 1, αποτυπώνονται διαγραμματικά τα αποτελέσματα σχετικά με τις αιτίες της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής σύμφωνα με

τις απαντήσεις των δημοσίων υπαλλήλων του Χαϊδαρίου. Με μπλε χρώμα διακρίνονται οι στήλες που αποτυπώνουν τα αποτελέσματα σε τοπικό επίπεδο, ενώ με πορτοκαλή διακρίνονται σε παγκόσμιο επίπεδο. Βάσει του γραφήματος παρατηρούμε πως η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση αποτελούν βασικές αιτίες της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

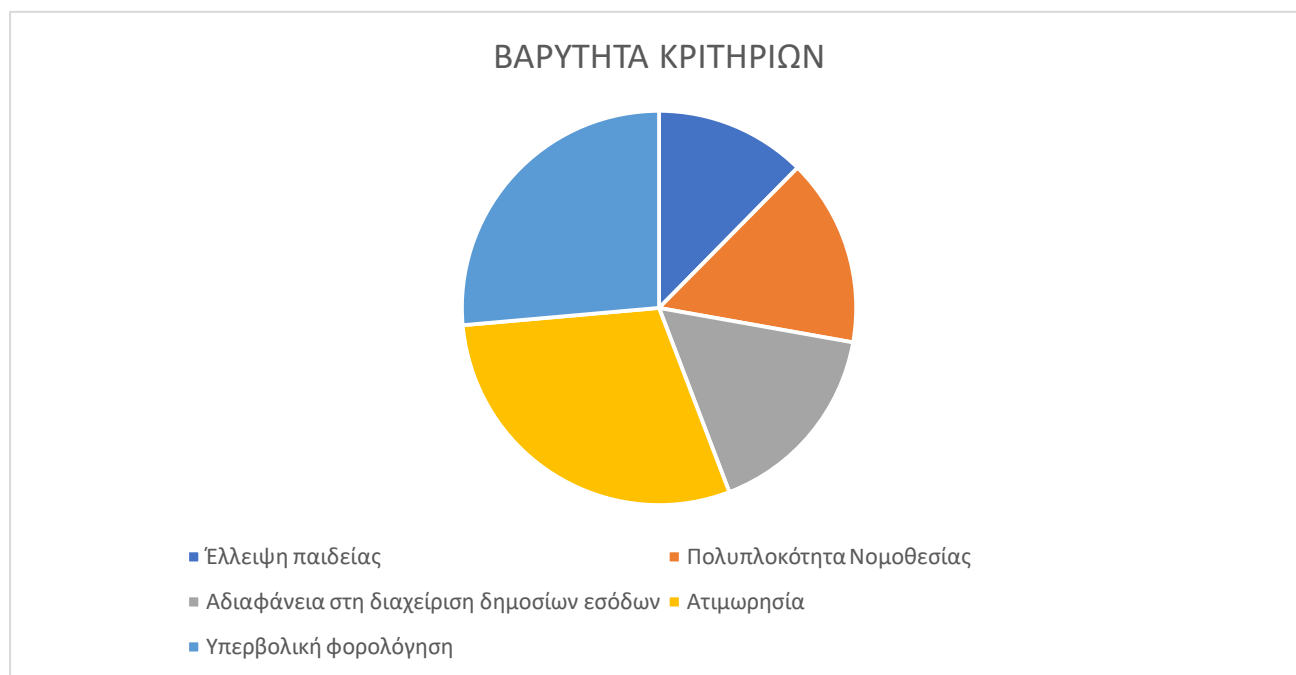
Εικόνα 1 Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής (Κοινωνική κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων Χαϊδαρίου)

Στο γράφημα της εικόνας 2 βλέπουμε τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των κριτηρίων, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους δημοσίους υπαλλήλους

του Χαϊδαρίου. Φαίνεται ξεκάθαρα και σε αυτή την περίπτωση ότι η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση κατέχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά και ακολουθούν τα υπόλοιπα κριτήρια τα οποία κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα.

Εικόνα 2 Βαρύτητα κριτηρίων (Κοινωνική κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων Χαϊδαρίου)

Στην εικόνα 3 παρουσιάζονται διαγραμματικά τα αποτελέσματα του πίνακα 3 σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων. Οι ελαφριές ποινές και η εξαγορά -χρηματισμός αποτελούν δύο από τα υποκριτήρια με την μεγαλύτερη βαρύτητα. Επίσης πολύ μεγάλο ποσοστό κατέχει και η άδικη φορολογική κλίμακα καθιστώντας την επίσης ως ένα πολύ σημαντικό υποκριτήριο.

Εικόνα 3 Βαρύτητα υποκριτηρίων (Κοινωνική κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων Χαϊδαρίου)

"Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η άποψη των Εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου"

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τα ερωτηματολόγια σχετικά με τις βασικές αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, λαμβάνοντας υπόψη την άποψη των εκπαιδευτικών του δήμου Χαϊδαρίου. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες βλέπουμε τα αποτελέσματα τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα στη στήλη "Local" βλέπουμε τις απαντήσεις σε τοπικό επίπεδο, ενώ στη στήλη "Global" σε παγκόσμιο. Οι βασικές αιτίες που εξετάστηκαν είναι η Έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα της

Νομοθεσίας, η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση. Αυτές οι βασικές αιτίες διαχωρίζονται και σε επιμέρους υποκατηγορίες, τα αποτελέσματα των οποίων παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 4.

Πίνακας 4 Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

		<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>		0,163	0,163
	Επιχειρηματική ηθική	0,153	0,025
	Φορολογική συνείδηση	0,253	0,041
	Μορφωτικό επίπεδο	0,288	0,047
	Κουλτούρα φορολογούμενων	0,306	0,050
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>		0,141	0,141
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,218	0,031
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,350	0,049
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,209	0,030
	Γραφειοκρατία	0,223	0,031
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>		0,209	0,209
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,286	0,060
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,257	0,054
	Κακή διαχείριση	0,235	0,049

	Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,222	0,046
Ατιμωρησία		0,239	0,239
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,310	0,074
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,446	0,107
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,244	0,058
Υπερβολική φορολόγηση		0,248	0,248
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης	0,252	0,063
	Τεκμήρια φορολόγησης	0,270	0,067
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίωση	0,247	0,061
	Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,231	0,057

Στον πίνακα 5 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των κριτηρίων σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του Χαϊδαρίου. Το κριτήριο με την μεγαλύτερη βαρύτητα βάσει αποτελεσμάτων είναι η υπερβολική φορολόγηση, ενώ ακολουθεί η ατιμωρησία και η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων. Μικρότερα ποσοστά συγκέντρωσαν η έλλειψη παιδείας και η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας.

Πίνακας 5 Βαρύτητα κριτηρίων (κοινωνική ομάδα εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου)

<i>Έλλειψη παιδείας</i>	0,163
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>	0,141
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>	0,209
<i>Ατιμωρησία</i>	0,239

Υπερβολική φορολόγηση	0,248

Στον πίνακα 6 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του Χαϊδαρίου, το πιο σημαντικό υποκριτήριο είναι η Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»). Το υποκριτήριο που συγκέντρωσε το μικρότερο ποσοστό, άρα έχει και την λιγότερη βαρύτητα σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών είναι η επιχειρηματική ηθική.

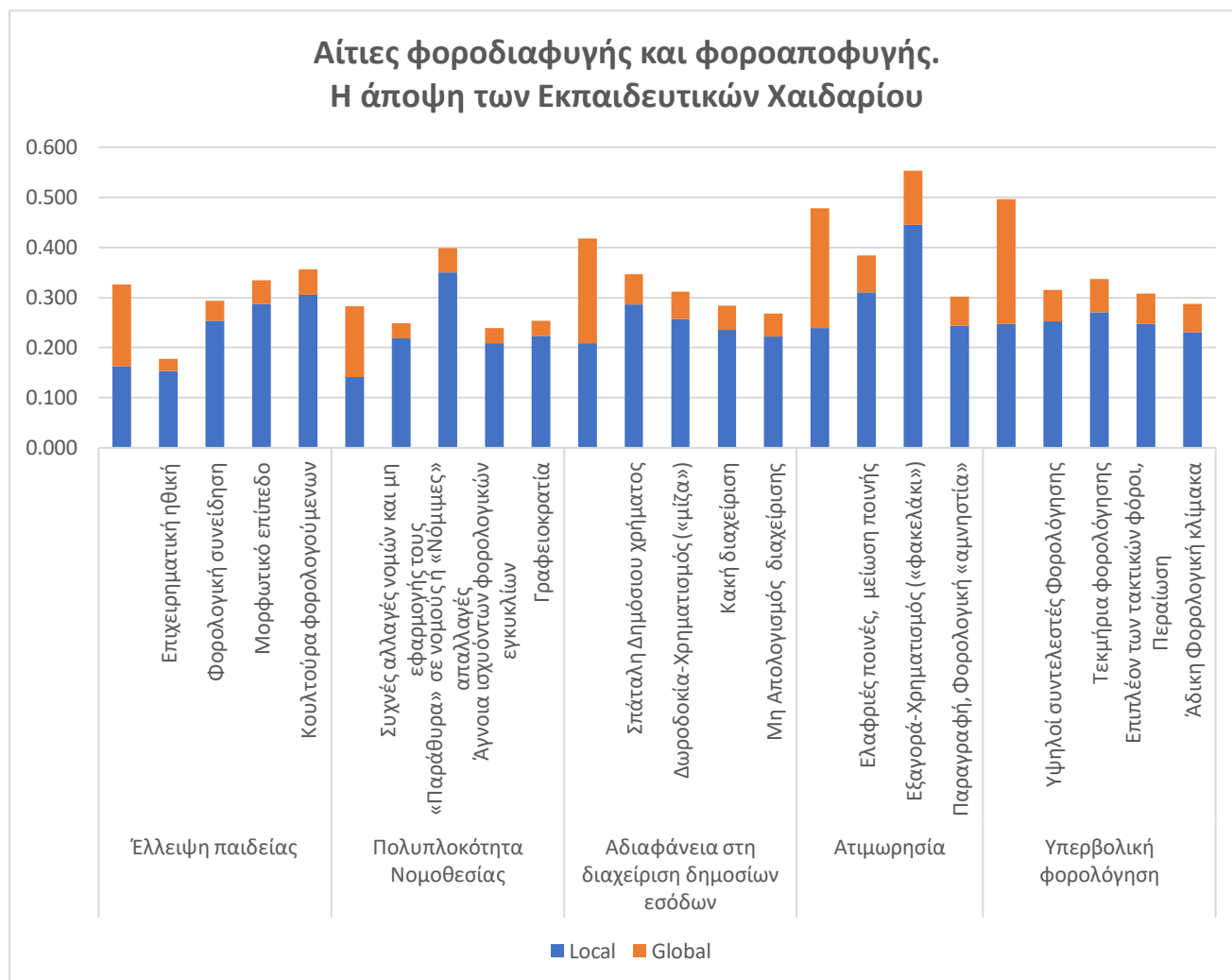
Πίνακας 6 Βαρύτητα υποκριτηρίων (κοινωνική ομάδα εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου)

Επιχειρηματική ηθική	0,025
Φορολογική συνείδηση	0,041
Μορφωτικό επίπεδο	0,047
Κουλτούρα φορολογούμενων	0,050
Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,031
«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,049
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,030
Γραφειοκρατία	0,031
Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,060
Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,054
Κακή διαχείριση	0,049
Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,046
Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,074
Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,107
Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,058

Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης	0,063
Τεκμήρια φορολόγησης	0,067
Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίωση	0,061
Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,057

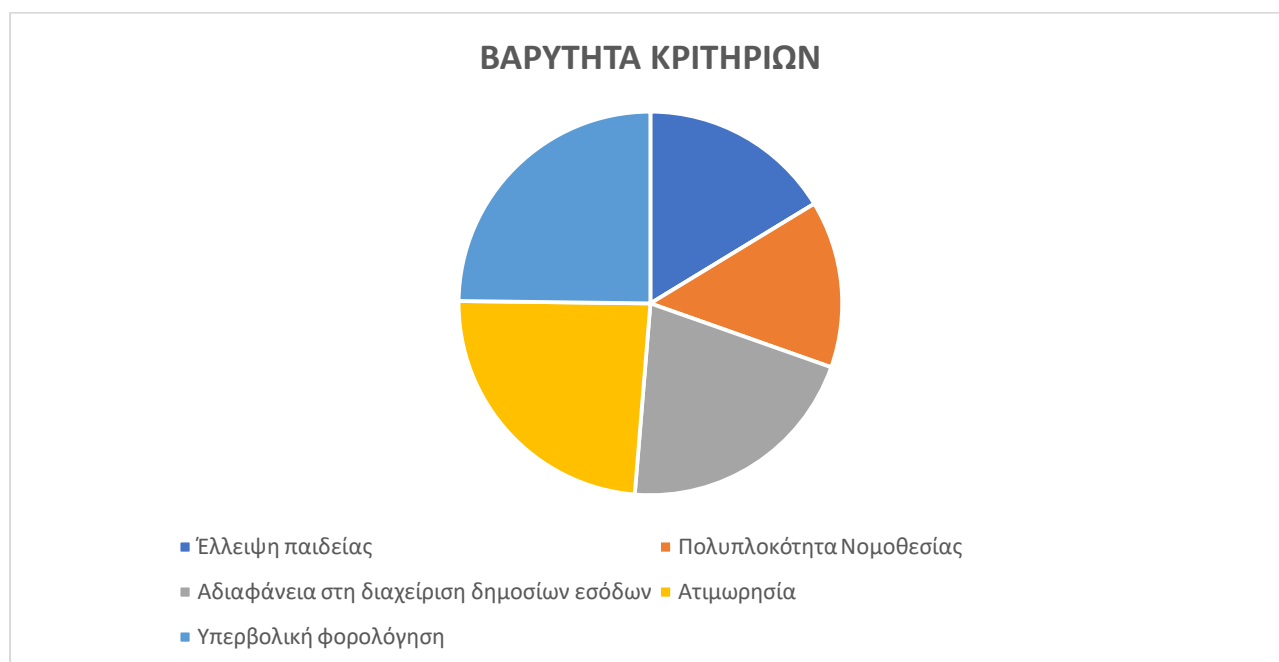
Στην εικόνα 4 παρουσιάζονται διαγραμματικά τα αποτελέσματα του πίνακα 4. Πιο συγκεκριμένα στο γράφημα βλέπουμε συνολικά τα ποσοστά που συγκέντρωσαν τόσο τα κριτήρια όσο και τα υποκριτήρια της έρευνας. Αξιοσημείωτη είναι η διαφορά του ποσοστού στο υποκριτήριο εξαγορά-χρηματισμός, το οποίο συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα υπόλοιπα υποκριτήρια αθροιστικά.

Εικόνα 4 Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής (κοινωνική ομάδα εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου)

Στο γράφημα της εικόνας 5 βλέπουμε διαγραμματικά τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των κριτηρίων της έρευνας, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του Χαϊδαρίου. Τα μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζονται στην υπερβολική φορολόγηση και την ατιμωρησία και ακολουθεί με αρκετά μεγάλο ποσοστό η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων. Μικρότερα ποσοστά παρουσιάζουν η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και η έλλειψη παιδείας.

Εικόνα 5 Βαρύτητα κριτηρίων (κοινωνική ομάδα εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου)

Στην εικόνα 6 παρουσιάζονται σε στήλες οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζεται στην εξαγορά- χρηματισμός καθιστώντας αυτό το κριτήριο πολύ σημαντικό και ακολουθούν οι ελαφριές ποινές ή μείωση ποινής και τα τεκμήρια φορολόγησης. Πολύ μικρά ποσοστά συγκεντρώνουν η επιχειρηματική ηθική και η άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων.

Εικόνα 6 Βαρύτητα υποκριτηρίων (κοινωνική ομάδα εκπαιδευτικών Χαϊδαρίου)

"Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η άποψη των Τραπεζικών Χαϊδαρίου"

Στον πίνακα 7 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τα ερωτηματολόγια σχετικά με τις βασικές αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, λαμβάνοντας υπόψη την άποψη των τραπεζικών του δήμου Χαϊδαρίου. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες βλέπουμε τα αποτελέσματα τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα στη στήλη “Local” βλέπουμε τις απαντήσεις σε τοπικό επίπεδο, ενώ στη στήλη “Global” σε παγκόσμιο. Οι βασικές αιτίες που εξετάστηκαν είναι η Έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας, η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση. Αυτές οι βασικές αιτίες διαχωρίζονται και σε επιμέρους υποκατηγορίες, τα αποτελέσματα των οποίων παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 7.

Πίνακας 7 Αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

		<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>		0,107	0,107
	Επιχειρηματική ηθική	0,195	0,021
	Φορολογική συνείδηση	0,350	0,037
	Μορφωτικό επίπεδο	0,214	0,023
	Κουλτούρα φορολογούμενων	0,241	0,026
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>		0,088	0,088
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,198	0,017
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,293	0,026
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,228	0,020
	Γραφειοκρατία	0,281	0,025
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>		0,180	0,180
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,331	0,060
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,323	0,058
	Κακή διαχείριση	0,222	0,040
	Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,124	0,022
<i>Ατιμωρησία</i>		0,302	0,302
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,298	0,090
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,354	0,107

	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,348	0,105
Υπερβολική φορολόγηση		0,323	0,323
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης	0,232	0,076
	Τεκμήρια φορολόγησης	0,222	0,071
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίωση	0,181	0,058
	Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,365	0,118

Στον πίνακα 8 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των κριτηρίων σύμφωνα με τις απαντήσεις των τραπεζικών του Χαϊδαρίου. Το κριτήριο με την μεγαλύτερη βαρύτητα βάσει αποτελεσμάτων είναι η υπερβολική φορολόγηση, ενώ ακολουθεί η ατιμωρησία. Μικρότερα ποσοστά συγκέντρωσαν η έλλειψη παιδείας και η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων.

Πίνακας 8 Βαρύτητα κριτηρίων (κοινωνική ομάδα τραπεζικών Χαϊδαρίου)

<i>Έλλειψη παιδείας</i>	0,107
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>	0,088
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>	0,180
<i>Ατιμωρησία</i>	0,302
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>	0,323

Στον πίνακα 9 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις των τραπεζικών του Χαϊδαρίου, το πιο σημαντικό υποκριτήριο είναι η άδικη φορολογική κλίμακα. Αρκετά μεγάλα ποσοστά συμφωνίας είχαν επίσης η εξαγορά-

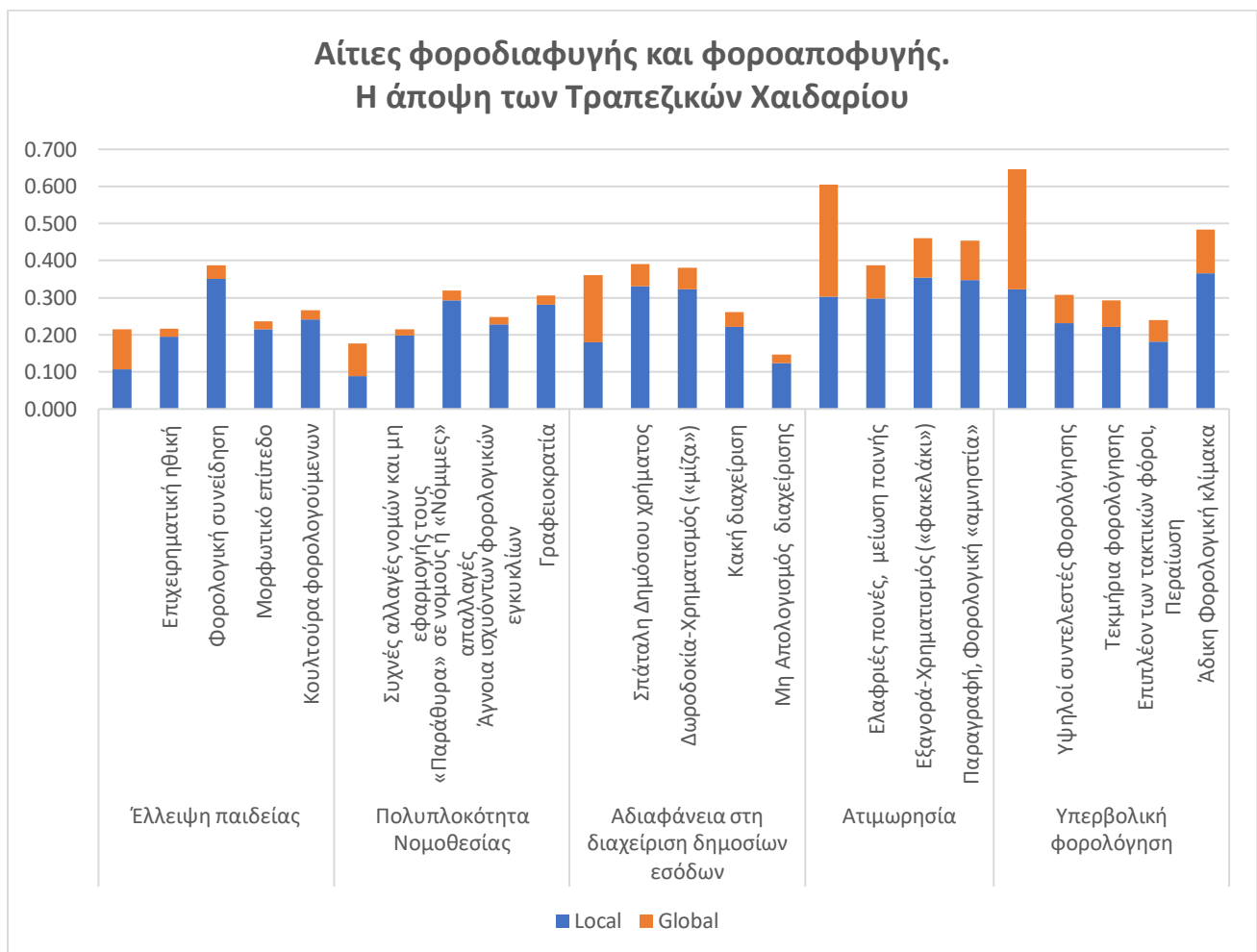
χρηματισμός («φακελάκι») και η παραγραφή, φορολογική «αμνηστία». Την μικρότερη βαρύτητα βάσει αποτελεσμάτων την έχουν η επιχειρηματική ηθική και το μορφωτικό επίπεδο.

Πίνακας 9 Βαρύτητα υποκριτηρίων (κοινωνική ομάδα τραπεζικών Χαϊδαρίου)

Επιχειρηματική ηθική	0,021
Φορολογική συνείδηση	0,037
Μορφωτικό επίπεδο	0,023
Κουλτούρα φορολογούμενων	0,026
Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,017
«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές	0,026
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,020
Γραφειοκρατία	0,025
Σπάταλη Δημόσιου χρήματος	0,060
Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,058
Κακή διαχείριση	0,040
Μη Απολογισμός διαχείρισης	0,022
Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,090
Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,107
Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,105
Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης	0,076
Τεκμήρια φορολόγησης	0,071
Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίωση	0,058
Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,118

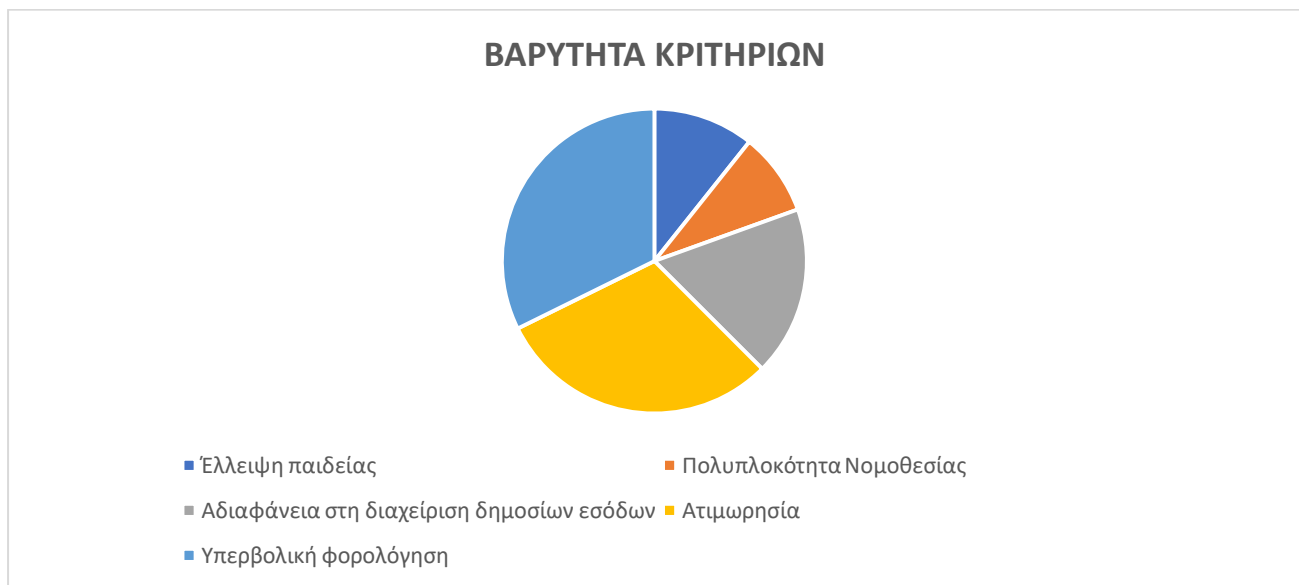
Στο γράφημα που απεικονίζεται στην εικόνα 7 βλέπουμε διαγραμματικά τα κριτήρια και τα υποκριτήρια σχετικά με τις αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους τραπεζικούς του Χαϊδαρίου. Τα ποσοστά των κριτηρίων της υπερβολικής φορολόγησης και της ατιμωρησίας είναι εμφανώς μεγαλύτερα από τα υπόλοιπα.

Εικόνα 7 Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής (κοινωνική ομάδα τραπεζικών Χαϊδαρίου)

Στο γράφημα της εικόνας 8 παρουσιάζονται διαγραμματικά η βαρύτητα των κριτηρίων σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη. Πιο συγκεκριμένα βλέπουμε πως για τους τραπεζικούς του Χαϊδαρίου την μεγαλύτερη βαρύτητα την έχουν η υπερβολική φορολόγηση και η έλλειψη παιδείας και έπεται η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων. Μικρότερη βαρύτητα παρουσιάζουν η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και η έλλειψη παιδείας.

Εικόνα 8 Βαρύτητα κριτηρίων (κοινωνική ομάδα τραπεζικών Χαϊδαρίου)

Στην εικόνα 9 παρουσιάζονται διαγραμματικά τα αποτελέσματα σχετικά με την βαρύτητα των υποκριτηρίων σύμφωνα με τις απαντήσεις των τραπεζικών του Χαϊδαρίου. Το υποκριτήριο με την μεγαλύτερη βαρύτητα φαίνεται να είναι η άδικη φορολογική κλίμακα και ακολουθούν η εξαγορά- χρηματισμός και η παραγραφή φορολογική αμνησία. Οι συχνές αλλαγές των νόμων και η μη εφαρμογή τους φαίνεται να αποτελεί το υποκριτήριο με την μικρότερη βαρύτητα βάσει αποτελεσμάτων.

Εικόνα 9 Βαρύτητα υποκριτηρίων (κοινωνική ομάδα τραπεζικών Χαϊδαρίου)

Έτσι από την παραπάνω ανάλυση και τα διαγράμματα βλέπουμε ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι θεωρούν σημαντικότερο το κριτήριο της ατιμωρησίας ενώ για τους εκπαιδευτικούς είναι η υπερβολική φορολόγηση και για τους τραπεζικούς υπαλλήλους είναι η υπερβολική φορολόγηση. Έτσι λοιπόν για τους δημοσίους υπαλλήλους το πιο σημαντικό υποκριτήριο φαίνεται να είναι οι ελαφριές ποινές και μείωση ποινής ενώ αντίθετα το υποκριτήριο με την μικρότερη βαρύτητα είναι το μορφωτικό επίπεδο αλλά και η κουλτούρα φορολογουμένων. Ακόμα σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους εκπαιδευτικούς του Χαϊδαρίου το πιο σημαντικό υποκριτήριο φαίνεται να είναι η Εξαγορά - Χρηματισμός ενώ αντίθετα το υποκριτήριο με την μικρότερη βαρύτητα είναι αυτό της επιχειρηματικής ηθικής. Τέλος η τραπεζικοί υπάλληλοι

Χαϊδαρίου, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, θεωρούν πιο σημαντικό το υποκρίτήριο της άδικης φορολογικής κλίμακας ενώ αυτά με την μικρότερη βαρύτητα σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις που έδωσαν είμαι το μορφωτικό επίπεδο και τέλος η επιχειρηματική ηθική.

Συμπεράσματα

Στον σύγχρονο κόσμο που ζούμε για να μπορέσουμε να αγοράσουμε ένα αγαθό ή μια υπηρεσία πρέπει να πληρώσουμε ένα χρηματικό ποσό όπου πάνω σε αυτό το ποσό προστίθεται πάντα ένας φόρος. Ο φόρος αυτός είναι το κύριο εισόδημα του κράτους το οποίο τον επιβάλλει και ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε κράτους διαφέρει το ποσοστό του επί της συναλλαγής. Μέσα από αυτό τον φόρο το κράτος δεν δίνει άμεσα κάποιο προϊόν πίσω αλλά προσφέρει υπηρεσίες που είναι αναγκαίες για την ομαλή λειτουργία, τόσο του κράτους, όσο και για την καθημερινότητα των πολιτών σε αυτό. Ακόμα με την συλλογή των φόρων έχει την δυνατότητα να μπορεί να προσφέρει ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο στους πολίτες είτε μέσα από την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών, όπου θα κάνουν την καθημερινότητα του κάθε ένα πιο εύκολη και θα του γλυτώνουν σημαντικό χρόνο, είτε μέσα από παροχές διαφόρων επιδομάτων, όπου καθίστανται αναγκαίο να δοθούν για την στήριξη των πιο οικονομικά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, είτε μέσα από πολλά άλλα πράγματα που σε γενικές γραμμές θα βοηθήσουν στην οικονομική ευημερία της χώρας αλλά και του κάθε πολίτη ξεχωριστά. Επιπλέον μέσα από ένα υγιές φορολογικό σύστημα το κράτος έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει σύγχρονες δομές εκπαίδευσης όπως για παράδειγμα σχολεία και πανεπιστήμια όπου σε αυτά θα υπάρχει σωστή εκπαίδευση και θα βγαίνουν πολίτες όπου θα μπορούν να διακρίνουν πόσο σημαντικό είναι για το κράτος να μπορεί να λειτουργεί σωστά και για να το κάνει αυτό είναι αναγκαίο να επιβάλλει κάποια μορφή φορολογίας. Ωστόσο υπάρχουν φορολογούμενοι που αντιδρούν αρνητικά απέναντι σε αυτήν την συναλλαγή και θεωρούν πως μέσα από αυτήν βγαίνουν ζημιωμένοι και επιδιώκουν την μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης. Μέσα από αυτές τις αντιδράσεις

δημιουργούνται και οι έννοιες όπως φοροδιαφυγή φοροαποφυγή και παραοικονομία. Αυτές οι έννοιες μπορεί να μοιάζουν ίδιες επειδή συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό ωστόσο είναι τελείως διαφορετικές η μία από την άλλη. Συνήθως μπερδεύονται οι έννοιες φοροδιαφυγή με την έννοια φοροαποφυγή όπου όσο όμοιες και αν ακούγονται είναι τελείως διαφορετικές. Η φοροδιαφυγή είναι νόμιμη και δημιουργείται επειδή ο νομοθέτης δεν μπόρεσε να προσδιορίσει σωστά το φορολογικό πλαίσιο και άφησε αδιευκρίνιστα συγκεκριμένα πλαίσια του νόμου με αποτέλεσμα να υπάρχουν κάποια κενά τα γνωστά παραθυράκια νόμου όπου κάποιοι τα εκμεταλλεύονται για να γλυτώσουν την απόδοση φόρων. Αντίθετα η φοροδιαφυγή είναι παράνομη και τιμωρείται αλλά αποτελεί και νομικό αδίκημα και πρέπει ο κρατικός μηχανισμός να λειτουργήσει σωστά εκ των προτέρων για την αποφυγή αλλά και την πάταξη της φοροδιαφυγής μέσα από την σωστή λειτουργία των αρμόδιων ελεγκτικών οργάνων που διαθέτει αλλά και με την σωστή εκπαίδευση των πολιτών μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα. Βέβαια και η παραοικονομία δημιουργεί ένα σύνολο από αρνητικά προβλήματα στην οικονομία ενός κράτους ωστόσο έχει και μια θετική επίδραση σε αυτήν αλλά και στην κοινωνία όταν όμως βρίσκεται σε ένα αρκετά χαμηλό επίπεδο. Βέβαια όσο και να έχει προχωρήσει η οικονομική επιστήμη ακόμα και σήμερα το να αποδοθεί ένα σαφές ορισμός ως προς αυτές τις έννοιες είναι μια δύσκολη υπόθεση μια και πολύ από τους εγχώριους και διεθνείς οικονομολόγους μελετάνε τα φαινόμενα αυτά συνέχεια όμως ο κάθε ένας τα προσεγγίζει από διαφορετική οπτική γωνία χωρίς ωστόσο να επηρεάζεται η ομοιογένεια των αποτελεσμάτων.

Ωστόσο αυτοί οι παράγοντες δημιουργούν μεγάλα προβλήματα στην σωστή λειτουργία του κράτους και κάνει την άσκηση της δημοσιονομικής αλλά και της νομισματικής πολιτικής ιδιαίτερα δύσκολη μιας και τα στοιχεία που παρουσιάζονται είναι διαστρεβλωμένα και δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα της οικονομίας και έχουν ως αποτέλεσμα τα φορολογικά βάρη της οικονομίας να μην μυρίζονται σωστά και να δημιουργούνται μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα που μ οδηγούν στην λήψη μέτρων όπου σχεδόν ποτέ δεν είναι καλό να υπάρχουν και σε βάθος χρόνου μόνο κακό

μπορεί να κάνουν στην οικονομία του κράτους. Μάλιστα λόγο αυτόν τον φαινομένων η Ελλάδα βιώνει ακόμα και σήμερα της συνέπειες αυτόν των αναγκαίων κακών μέτρων λόγο της διαστρέβλωσης της πραγματικότητας από την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία. Μάλιστα έχει εκτιμηθεί ότι το μισό περίπου έλλειμμα του δημοσίου τομέα της Ελλάδος οφείλεται στην φοροδιαφυγή. Έτσι κρίνεται αναγκαίο ο προσδιορισμός και η μέτρησή τους. Για την δημιουργία των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος διότι είναι μια μέθοδος λήψης αποφάσεων η οποία εντοπίζει τα συσχετικά γεγονότα αλλά και τις σχέσεις που τα διέπουν. Με αυτήν την μέθοδο είμαστε σε θέση να ξεπεράσουμε οποία ελλείμματα παρουσιάζει η χρήση μόνο της λογικής για την λήψη αποφάσεων μιας και ένα σύνθετο πρόβλημα μπορεί να αναλυθεί σε πιο μικρά και πιο απλά προβλήματα όπου αποσαφηνίζονται οι σχέσεις που διέπουν τους διάφορους παράγοντες που το επηρεάζουν και αυτός είναι ο λόγος που προτιμήθηκε σε σχέση με τις άλλες αλλά και επειδή είναι μια από τις πλέον επίσημες μεθόδους λήψης αποφάσεων η οποία διέπεται από την λογική την ακρίβεια και την μεθοδολογία της. Βέβαια ακόμα και με μια μέθοδο τόσο αποτελεσματική και μεθοδική όσο η αναλυτική ιεραρχική μέθοδος είναι δύσκολο να διακρίνουμε ποιοι είναι οι βασικότεροι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την φοροδιαφυγή μιας και τα αποτελέσματα δείχνουν να είναι αμφίρροπα. Τέλος η διεξαγωγή μιας τέτοιας έρευνας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Αρχικά χρησιμοποιήθηκαν κατάλληλες ερωτήσεις ώστε να υπάρχουν ποιοτικά χαρακτηριστικά και κατά συνέπεια αξιοπιστία στην έρευνα. Ακόμα τα αποτελέσματα μιας τέτοιας μεθόδου είναι δυνατόν να συγκριθούν τόσο μεταξύ τους όσο και με έμμεσες μεθόδους. Ωστόσο η διεξαγωγή τους παρουσιάζει μεγάλα μειονεκτήματα όπως το κόστος που έχει μια τέτοια έρευνα , η παραπληροφόρηση αλλά και η απόρριψη στοιχείων από τούς ερωτηθέντες αλλά και το κυριότερο από όλα το οποίο είναι η άρνηση της συμμετοχής των πολιτών σε τέτοιου είδους έρευνες.

Βιβλιογραφία

Blades, D. (1982). The hidden economy and national accounts. *The OECD Observer*, (114), 15.

Economy under Changing Tax Systems and Structures,” *Finanzarchiv N.F*, 50:3, pp.

Feige, E. L., & Pearce, D. K. (1979). The casual causal relationship between money and income: Some caveats for time series analysis. *The Review of Economics and Statistics*, 521-533

Johnson, S., Kaufmann, D., & Zoido-Lobaton, P. (1998). Regulatory discretion and the unofficial economy. *The American economic review*, 88(2), 387-392.

Loayza, N. V. (1996, December). The economics of the informal sector: a simple model and some empirical evidence from Latin America. In *Carnegie-Rochester conference series on public policy* (Vol. 45, pp. 129-162). North-Holland.

O'Higgins, M. (1981). Aggregate Measures of Tax Evasion: An Assessment-I. *BTR*, 286.

Saaty, T. L. (1988). What is the analytic hierarchy process? In *Mathematical models for decision support* (pp. 109-121). Springer, Berlin, Heidelberg.

Saaty, T. L. (1994). Fundamentals of decision making and priority theory with the analytic hierarchy process. RWS publications.

Saaty, T. L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. International journal of services sciences, 1(1), 83-98.

Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). Shadow economies: Size, causes, and consequences. Journal of economic literature, 38(1), 77-114.

Schneider, Friedrich and Reinhard Neck. 1993. "The Development of the Shadow

Smith, V. L. (1986). Experimental methods in the political economy of exchange. Science, 234(4773), 167-173.

Βασαρδάνη, Μ. (2011). Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια γενική επισκόπηση. Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, τεύχος, 35.

Διακομιχάλης Μ. (2019), Αιτίες Φοροδιαφυγής Και Φοροαποφυγής Στην Ελλάδα

Κανελλόπουλος Ν. (1995) – Το διδακτορικό του Νίκου Α. Πουλιανού στη Φλωρεντία: La grotta e l' Uomo di Petralona (πρβλ. Τύπο Νοεμβρίου). Αθήνα

Μανεσιώτης, Β. (1990), "Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης", στο Παραοικονομία, Ι. Βαβούρας (επιμ.), Εκδόσεις Κριτική.

Π α υ λ ό π ο υ λ ο ς Π. :(1987) Παραοικονομία στην Ελλάδα IOBE, Αθήνα

Παυλόπουλος, Π. (1987). Η παραοικονομία στην Ελλάδα. IOBE, Αθήνα.

Τάτσος, Ν. (2001). Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αθήνα, Εκδόσεις.

